

Міністерство освіти і науки України
Національний університет "Острозька академія"
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:

**"Вихід Великої Британії з Європейського Союзу:
причини, перспективи та можливі наслідки"**

Виконав студент VI курсу, групи ММВ-61
Спеціальності 291 "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії"
ОПП "Міжнародні відносини"
Ступень Арсен Богданович

Керівник – д-р політ. наук, професор
Сидорук Т.В.

Рецензент – канд. іст. наук, професор
Павлюк В.В.

Острог – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ВИХОДУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	8
1.1. Відносини Велика Британія – ЄС до 2010 року	8
1.2. Політика Д. Кемерона щодо місця Британії у ЄС	14
1.3. Референдум 23 червня 2016 року та його результати	22
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕГОВОРИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ВИХОДУ	27
2.1. Обрання нового прем'єр-міністра та підготовка позиції Великої Британії у майбутніх переговорах	27
2.2. Можливі варіанти Brexit для Великої Британії	33
2.3. Перший етап	38
2.4. Другий етап	42
2.5. Третій етап	45
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА КРИЗА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА BREXIT	50
3.1. Чекерс план та його наслідки	50
3.2. Попередня угода щодо виходу Великої Британії з ЄС	53
3.3. Провальні голосування у Палаті Громад та відставка Терези Мей	58
Висновки до розділу 3	60
РОЗДІЛ IV. ВИХІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЗА ПРЕМ'ЄРСТВА Б. ДЖОНСОНА ТА ЙОГО НАСЛІДКИ	63
Висновки до розділу 4	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	82

ВСТУП

Актуальність теми. Складний шлях пошуку найкращої моделі побудови взаємостосунків між Великою Британією та державами Західної Європи після приєднання до Європейського Союзу не здолав суперечливих моментів у формуванні національної ідентичності і не скоротив протистояння за лідерство як всередині співдружності, так і за його межами. З урахуванням вагомості переваг інтеграційного процесу, протягом цього часу для Великої Британії існувала загроза виходу з Європейського Союзу, і в поглядах численних британців була закріплена ідея проєкту самостійного майбутнього. Тому Brexit слід вважати закономірним наслідком відповідних суб'єктивних й об'єктивних причин, що виникли внаслідок еволюційного розвитку європейсько-британської політики. За цією логікою дослідження виявляється доцільним аналіз й обґрунтування проблематики цивілізаційної перспективи розвитку як Великої Британії так й усього Європейського Союзу.

Отже, зважаючи на сучасні геополітичні й геоекономічні процеси, які протікають на європейському континенті провідне значення отримала проблема дослідження ролі Великої Британії у провадженні євроінтеграційних процесів від початку створення передумов інтеграції до прямої участі й причин виходу з співдружності, для того щоб сформувані об'єктивне уявлення про ті зміни й наслідки, що очікують Велику Британію та Європейський Союз.

Результати референдуму щодо виходу Великої Британії із Європейського Союзу 23 червня 2016 р. підштовхнули безпрецедентний розвиток подій. Brexit є досить закономірною подією. Так, із моменту підписання Римських угод Лондон завжди в різних формах демонстрував євроскептицизм. Водночас, на основних етапах розбудови сучасного Європейського Союзу Велика Британія брала активну участь в обговореннях та проєктуванні майбутньої архітектури об'єднання. Така розбіжність між теоретичним баченням Європейського Союзу та практичними діями щодо нього багато в чому пояснюється тим, що поступово британське бачення економічного інтеграційного об'єднання, яке мало місце до

підписання Маастрихтського договору, змінювалося на європейське бачення федеративного союзу. Саме тому з приходом до влади консерваторів у 2010 р. та із загостренням кризових явищ у Європейському Союзі далеко не нове переконання, що зближення політичних та економічних структур з ЄС є шкідливим, і що Велика Британія має залишити Європейський Союз, отримало практичне втілення.

Таким чином, для вивчення відносин на сучасному етапі між Великою Британією та Європейським Союзом необхідне базове розуміння принципових відмінностей у їхньому політичному та економічному баченні, які спричинили Brexit. У цьому ключі необхідно розглянути особливості усіх етапів процесу Brexit та оцінити перспективи розвитку подальших відносин між Лондоном та Брюсселем, що визначає актуальність наукової проблематики дослідження.

Аналіз стану наукової розробки проблеми. Проблемам європейської інтеграції в сучасній теорії міжнародної економіки, міжнародних відносин приділяється досить багато уваги. Ґрунтовні теоретичні дослідження питань розвитку євроінтеграційних процесів можна виділити як серед зарубіжних праць, зокрема С. Біскопа, Дж. Аттали, С. Гузелите, М. Геффернена, А. Кіра, Л. Ліндберга, Д. Мітрані, Е. Дж. Піндера, П. Пірсона, Ф. Тоді, С. Тостмана, Дж. Хабера, Е. Хааса, С. Хоффмана, Л. Хуга та інших, так і серед вітчизняних науковців, зокрема, це праці С. Гончаренко, Н. Діденко, Є. Кіш, Л. Ямпольської, Н. Яковенко, В. Копійки, І. Піляєва, В. Посельського, А. Решетніченко, О. Руденко, М. Чепікова, П. Федосєєва, А. Філіпенка та інших. В цьому широкому колі питань євроінтеграційного розвитку досить актуальним на сьогодні стає обговорення питання виходу Великої Британії з Європейського Союзу. Дослідженням тематики Brexit присвятили свою увагу такі науковці як Р. Айзіг, І. Бонтуш, Ю. Борка, О. Бруслик, А. Грубінко, Д. Дайнен, М. Емерсон, Л. Зідентоп, М. Леонард, М. Полак, В. Крушинський, О. Олійник, Ю. Шишкова та інші. Попри численні дослідження у даному напрямі, низка питань практичного і теоретичного характеру, можливого дезінтеграційного розвитку, зокрема питання виходу Великої Британії з ЄС, його ефективної

результативності та можливих наслідків для кожної зі сторін, потребують нового розгляду та поглибленого вивчення. Усе це зумовлює необхідність подальших наукових досліджень за даним напрямом.

Метою дослідження є розробка науково-методичних підходів і формування практичних рекомендацій з виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу в рамках завершення дезінтеграційного процесу Brexit.

Відповідно до визначення мети у кваліфікаційній дипломній роботі поставлено такі *завдання*:

- вивчити відносини Велика Британія – ЄС до 2010 року;
- дослідити політику Д. Кемерона щодо місця Великої Британії у ЄС;
- провести ретроспективну оцінку референдуму 23 червня 2016 року та його результатів;
- дослідити процес обрання нового прем'єр-міністра та підготовку позиції Великої Британії у майбутніх переговорах;
- оцінити можливі варіанти Brexit для Великої Британії;
- проаналізувати основні етапи процесу переговорів щодо Brexit;
- вивчити умови "Чекерс плану" та його наслідки;
- оцінити попередню угоду щодо виходу Великої Британії з ЄС;
- обґрунтувати причини провальних голосувань у Палаті Громад та відставку Терези Мей;
- дослідити процес виходу Великої Британії з Європейського Союзу за прем'єрства Б. Джонсона та його наслідки.

Об'єктом дослідження є європейський вимір зовнішньої політики Великобританії.

Предметом дослідження є процес та наслідки виходу Великої Британії з Європейського Союзу.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи. До загальнонаукових методів віднесено: аналізу і синтезу, узагальнення – для вдосконалення понятійно-категорійного апарату предмета дослідження; історичні – для ретроспективного вивчення

процесів інтеграції та дезінтеграції Великої Британії у складі Європейського Союзу; структурного аналізу – для оброблення статистичних даних щодо тенденцій розвитку Великої Британії; графічні – для візуального представлення результатів дослідження.

Хронологічні та географічні рамки дослідження. Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1972 – 2020 рр., де нижня хронологічна межа обумовлена січнем 1972 р. – підписання договору про приєднання Великої Британії до Європейського Союзу, а верхня – 31 січня 2020 р., коли Велика Британія внаслідок процесу Brexit перестала бути офіційним членом Європейського Союзу. В даному випадку географічні рамки охоплюють територію сучасного Європейського Союзу, адже усі зміни, починаючи від формування спільного Європейського Союзу і, закінчуючи виходом Великої Британії з цієї співдружності, відбувалися в межах територій країн Європейського Союзу.

Джерельна база дослідження складається з науково-методичної та довідкової літератури, наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних вчених з проблеми дослідження виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу в рамках завершення дезінтеграційного процесу Brexit, нормативно-правових актів, різного роду документів, угод та договорів, статистичних даних, котрі було покладено в основу роботи.

Практичне значення і практична апробація. Практичне значення роботи полягає у тому, що проведено прикладне обґрунтування наслідків та розроблено рекомендації щодо перспектив подальшого розвитку Великої Британії після виходу зі складу Європейського Союзу. Результати наукового дослідження рекомендовано використовувати на наукових з'їздах, конференціях, симпозіумах, нарадах через наукову, навчальну та практичну важливість даної теми. Опубліковані тези у закордонному фаховому науковому журналі “International Policy Review” (Тема: Можливі шляхи Brexit) як результат роботи міжнародної наукової конференції «Стабільність у нестабільному світі» 22 березня 2019 року та стаття у наукових записках студентів та аспірантів серії

«Міжнародні відносини» Національного університету «Острозька Академія» у 2019 році (Тема: Brexit: причини, перебіг, прогнози), а також підготовлена доповідь до Днів науки НаУОА 13-17 травня 2019 року (Факультет міжнародних відносин, Секція «Актуальні проблеми європеїстики», тема – Політична криза у Великій Британії та її вплив на Brexit).

Новизна отриманих результатів визначається тим, що проведено теоретичне узагальнення та розроблено методичні рекомендації щодо перспектив подальшого розвитку Великої Британії після виходу зі складу Європейського Союзу.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел. Обсяг роботи 90 сторінок друкованого тексту, у тому числі: 1 таблиця, 6 рисунків, список використаних джерел налічує 86 найменувань на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕДУМОВИ ВИХОДУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Відносини Велика Британія – ЄС до 2010 року

Велика Британія має чимало величних сторінок державотворення, які стали предметом гордості її громадян, заклали основи політичних традицій і високого статусу держави у світі. При цьому в історії країни відбувалися неоднозначні процеси політичного розвитку, наявні проблемні аспекти зовнішньої політики, які викликають суперечливу реакцію в суспільстві, відображають своєрідну традицію державно-політичної самоідентифікації мешканців Туманного Альбіону. Одним з таких суперечливих історичних процесів розвитку новітньої зовнішньої політики Сполученого Королівства стала участь в європейській інтеграції [6, с. 26].

Після Другої світової війни в Західній Європі вперше склалися об'єктивні умови для успішної практичної реалізації ідеї європейського об'єднання. Кожен з її суб'єктів має своєрідний історичний досвід формування і реалізації регіональної політики, спрямованої на пошуки свого місця в системі міжнародних відносин. Не стала винятком Велика Британія. Її специфічний історичний шлях як невід'ємного суб'єкта європейської політики є ключем для розуміння стратегії урядів XX – XXI століть щодо участі в регіональних інтеграційних процесах, джерелом особливої позиції держави в євроспільноті [26, с. 24].

У результаті Другої світової війни Велика Британія була серед переможців із традиційними глобальними амбіціями та залишками імперського статусу. Однак на тлі різкого зростання міжнародного впливу США та соціально-економічних заворушень британська імперія поступово відійшла в минуле. Протягом повоєнних десятиліть зовнішньополітичні пріоритети країни визначались прагненням знайти своє місце в повоєнній системі міжнародних

відносин у ліквідації залишків колоніальної імперії і, як наслідок, остаточній втраті статусу світової наддержави. Водночас європейський континент активно шукав оптимальну структуру для інтеграції західноєвропейських країн за участю США в умовах «холодної війни». «Угода про Дюнкерк», укладена між Францією та Великобританією в 1947 році, започаткувала процес інтеграції держав регіону в галузі безпеки. За ініціативою Лондона в 1948 р. було підписано Брюссельський договір про створення Західного Союзу, який у 1954 р. із приєднанням Німеччини був перейменований у Західноєвропейський Союз (ЗЄС) [21, с. 76].

Однак бажання об'єднати зусилля для подолання наслідків війни, що було руйнівним для європейських країн, одразу виявило розбіжності у підходах до структури, механізмів та мети такого об'єднання. Вже тоді була окреслена лінія поділу між євроцентричними та атлантичними проектами європейської системи безпеки, які були представлені у Західній Європі відповідно Францією та Великобританією. Керівництво останнього виступило проти формування європейських збройних сил із наднаціональними структурами управління, що передбачало Паризький договір 1952 року про Європейський оборонний союз [14, с. 34]. Створення НАТО довело неможливість гарантувати європейську безпеку в умовах блокового протистояння без збройних сил США.

Великобританія була змушена швидко переформатувати свою регіональну стратегію керівництва безпекою - від нереалістичної концепції світової держави до «лідера другого рангу» і «особливого» союзника США. Англо-американський союз, який символізував атлантичну солідарність в особі радянського блоку, несли тягар гарантування безпеки в Західній Європі більше чотирьох десятиліть.

На думку Н. Яковенко, діяльність Сполученого Королівства в рамках НАТО та формування його позиції з ключових питань функціонування Альянсу відбувалося виключно на тлі «особливих відносин» [21, с.195]. Тому один з ідеологів загальноєвропейського руху У. Черчілль не бачив місця своєї країни в континентальному регіональному союзу, який став Європейським економічним співтовариством (ЄЕС). Керуючись доктриною Черчілля про «три сфери

впливу», відносини країни з континентальною Європою поступилися місцем пріоритетним відносинам із США та Британською Співдружністю [24, с. 1321]. Пізня участь у регіональному об'єднанні в умовах втрати імперії та збільшення інтересу США до європейської інтеграції мала на меті компенсувати втрату глобальної ролі королівства і розглядалася як засіб балансування франко-німецького впливу [5, с. 180].

Восени 1961 р. британський уряд вирішив розпочати переговори про приєднання до ЄЕС. Прагнення мати особливий статус у Співтоваристві змусило Сполучене Королівство використовувати тактику поступового та жорсткого обговорення всього кола питань, що в свою чергу призводило до затримок у переговорах. Більше того, ситуація ускладнилася, коли США оголосили про атлантичне партнерство із Західною Європою, де Великобританія отримала роль гаранта інтересів США на європейському континенті. За таких умов запропонований Шарлем де Голлем статус асоційованого члена ЄЕС викликав обурення з боку уряду Г. Макміллана [10, с. 8].

Вдруге Великобританія подала заявку на приєднання до ЄЕС 11 травня 1967 року разом з Ірландією та Данією, а 24 липня - Норвегією. Передбачаючи можливе зближення інших країн ЄЕС з Великобританією, Шарль де Голль вирішив заблокувати її приєднання до Співтовариства, не починаючи переговорів з державами-членами, знову вказуючи на необхідність поліпшення стану економіки. Стало ясно, що Великобританія не зможе стати членом ЄЕС, поки де Голль був при владі. І лише після відставки Шарля де Голля в 1969 р. президент Франції Жорж Помпідю зняв вето на вступ Великобританії до ЄЕС [11, с. 126].

Договір про приєднання був підписаний 22 січня 1972 р. та набув чинності 1 січня 1973 р. [17] Після вступу до ЄС Великобританія значно покращила свій економічний розвиток за короткий проміжок часу, як показано на рис. 1.1. Однак з моменту вступу Сполученого Королівства до Співтовариства проблеми його членства в групі лише зросли.

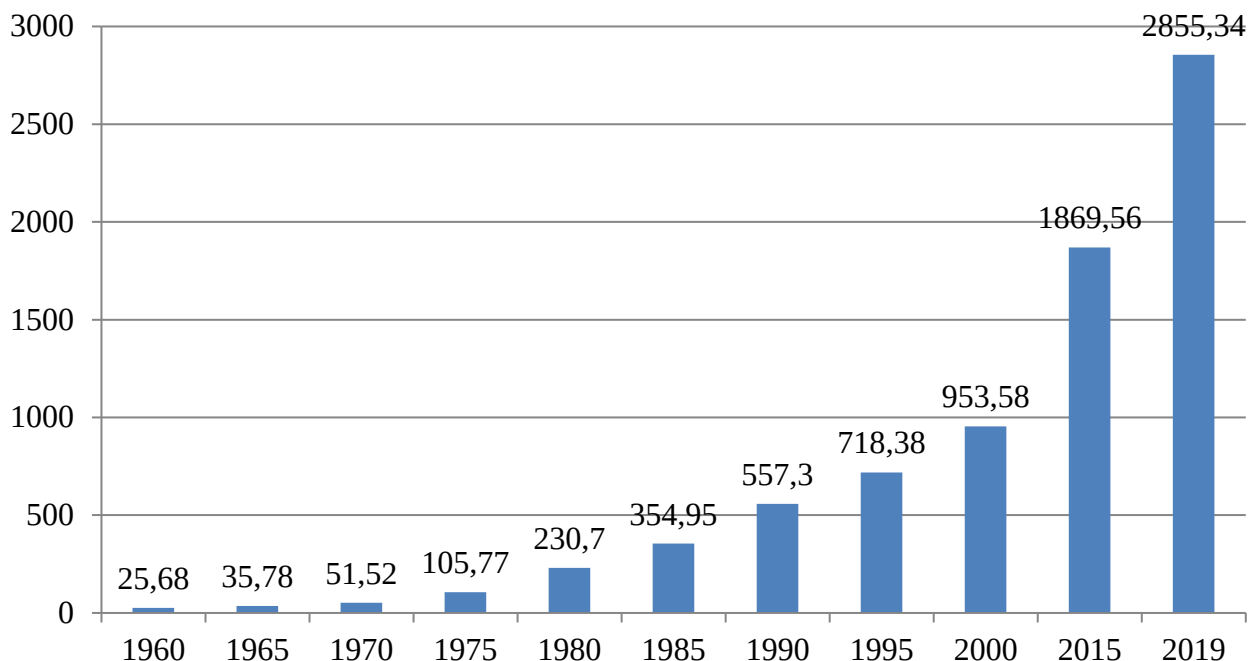

Рис. 1.1. Динаміка зростання показника ВВП Великої Британії
у 1960-2019 рр., млрд.дол.

Джерело: складено за [78]

За часів урядів М. Тетчер Великобританія загалом підтримувала розвиток політичного співробітництва між державами-членами ЄС на міждержавному рівні, але рішуче виступала проти формування військово-політичного сегменту Співтовариств. У 1970 р. в рамках ЄЕС було створено механізм європейського політичного співробітництва як систему взаємних консультацій, обміну інформацією та вироблення спільних рішень на рівні експертних груп та міністрів закордонних справ. Він активно використовувався британськими урядами. Наприклад, М. Тетчер не упустила можливості на міжнародній арені виступити від імені Європи, використовуючи членство країни в ЄЕС як додатковий аргумент у зовнішній політиці [4, с. 364].

У той же час прем'єр-міністр завжди виступав проти створення європейського політичного союзу. Консерватори закріпили практику галузевої інтеграції, прагнучи уповільнити поглиблення європейської співпраці, особливо в інституційній та військово-політичній сферах, що закріпило репутацію

Великобританії як «незручного партнера» в європейській інтеграції [21, с. 73].

Розвиваючи ідею атлантизму, Лондон давно не розглядав ЄЕС / ЄС як ефективний механізм вирішення проблем безпеки. Однак зі змінами в системі міжнародних відносин Великобританія на чолі з традиційно євроскептичними консерваторами була змушена скорегувати свої зовнішньополітичні підходи. За часів уряду Дж. Мейжора мали місце усталені погляди британського керівництва на роль Об'єднаної Європи в системі глобальної та регіональної безпеки при збереженні ключових принципів зовнішньої політики. Британський уряд підтримав франко-німецьку ініціативу щодо встановлення Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ) ЄС, яка стала «другою опорою» Європейських Співтовариств. Однак, хоча британці могли прийняти вимоги узгодження зовнішньої політики держав-членів ЄС, їх трактування найбільш суперечливого сегменту СЗППБ - СПБО як «європейського стовпа» НАТО відрізнялося від довгострокового бачення прихильників ЄС. Лондон був більше вражений міжурядовим характером співпраці в рамках НАТО та ЗЄС, який отримав символічні гуманітарні та поліцейські функції, ніж невпинним прогресом наднаціональної інституціоналізації ЄС [10, с. 14].

Відбувається поступова еволюція принципової позиції Великобританії щодо військово-політичного виміру ЄС від категоричної антиєвропейської риторики та радикального атлантизму до більшої участі в європейській політичній інтеграції завдяки зусиллям взяти на себе ініціативу і тим самим вплинути на динаміку та зміст процесів об'єднання. Такій еволюції сприяло прагнення посилити вплив держави на загальноєвропейські процеси урядів Дж. Мейжора і особливо Т. Блера з точки зору відмови від приєднання до «зони євро» та поступової переорієнтації зовнішньої політики США, пріоритетів від європейської зони до стратегічних зон впливу, що, зокрема, проявилось у скороченні американського контингенту в Європі. У той же час, враховуючи військово-політичні обмеження Німеччини та традиційне дистанціювання Франції від військових структур НАТО, саме Великобританія мала реальні можливості продемонструвати лідерство у сфері СЗППБ [21, с. 74].

Прогрес у військово-політичній інтеграції відбувся завдяки підписанню франко-британської декларації в Сен-Мало 3-4 грудня 1998 р., яка започаткувала процес створення автономних європейських збройних формувань. Хоча британський уряд погодився передати повноваження ЗЄС (так звані «завдання Пітерсберга») майбутнім Силам швидкого реагування ЄС, це не означало зміни ключового принципу останньої зовнішньої політики Великобританії – підтримання атлантичної солідарності на основі США – Британські «особливі відносини». У принципових питаннях Лондон завжди стояв на боці Вашингтона. Наприклад, завдяки позиції уряду Блера, була привітана ініціатива Парижа щодо формування європейської армії в рамках підготовки до Ніщського договору в 2001 році. Як зазначив А. Громико, «ніколи до Блера британські прем'єр-міністри, будь то лейбористи чи консерватори, так послідовно не йшли слідами військових авантур у Вашингтоні».

Лондон намагався зберегти роль посередника між Європою та США, що могло б надати йому політичної ваги в процесі європейської інтеграції. Британські ініціативи щодо розвитку європейських структур безпеки в цілому відповідали американському баченню цілісності західного співробітництва в галузі безпеки та лягли в основу співпраці між ЄС та НАТО на основі принципу «розподілу ролей», закріпленого в угодах «Берлін Плюс» 2003 року. Позбавлений стратегічних засобів прямого військового впливу, ЄС був збережений під СПБО як організація підтримки НАТО з аморфними та обмеженими функціями запобігання конфліктам, постконфліктного регулювання поліції та гуманітарної допомоги. Тому можна сказати, що під час першого уряду Т. Блера (1997 - 2001) американський та європейський вектори зовнішньої політики Великобританії майже вперше наблизились до точки рівноваги. Однак політика наступних урядів показала, що поглиблення участі країни в інтеграційних процесах мало в основному декларативний характер. «Третій шлях» у зовнішній політиці та стратегія «мосту» між США та ЄС стали сучасним знаком традиційного прагнення британських урядів втілити ідею

глобальної ролі країни через провідні позиції в європейських інтеграційні процеси через «особливі відносини» із США.

Міжнародне військове втручання в Афганістан та Ірак у 2002-2003 роках, очолюване США, ознаменувало початок нового періоду в історії міжнародних відносин – періоду поліполярного світового порядку. Терористичні атаки 11 вересня 2001 р., посилення антиамериканських настроїв у світі, зростання економічного та політичного впливу Росії та Китаю у всьому світі, початок глобальної економічної рецесії, яка виявила слабкі місця в економіці США, означали великі зміни в глобальному розподілі влади [3, с. 45].

Історичні умови для розвитку європейського середовища безпеки зазнали суттєвих змін з часу створення ЄС, який поставив якісно нові завдання та вимоги до Об'єднаної Європи. Основною проблемою, яка породила суперечки у відносинах між Британією та ЄС, стала жорстка антиєвропейська політика Кемерона та правлячої Консервативної партії Великобританії, яка не відповідала американським інтересам.

1.2. Політика Д. Кемерона щодо місця Великої Британії у ЄС

Однією з важливих особливостей Великобританії є її консервативний характер, іноді навіть незалежно від політичного кольору влади. Коли у 2010 році був сформований коаліційний уряд консерваторів та ліберальних демократів (можливо, найбільш проєвропейська британська політична сила на сьогодні), торі виступали за помірковану позицію щодо європейської інтеграції, оскільки вони не могли ігнорувати своїх партнерів з парламентської більшості. Ось чому Кемерон обрав до свого кабінету консервативних євроскептиків, і прем'єр-міністр описав себе подібним чином. Такий характер політики лідера консерваторів призвів до втрати партією підтримки серед населення та рядових членів, які почали масово переходити під протекторат Партії незалежності Великобританії (далі - ПНСК) на чолі з Найджелом Фаражем [22, стор. 26].

За різними оцінками, під час керівництва Консервативною партією

Д. Кемерона лави цієї політичної сили залишили майже 50% її членів. Крім того, напередодні парламентських виборів 2015 року двоє коммонерів залишили партію торі в Палаті громад і приєдналися до ПНСК. У відповідь на вимоги 100 консервативних коммонерів, фактично третина торі в Палаті громад 2010-2015 рр. та інші позапарламентські члени партії, які об'єдналися, погрожуючи звільнити Д. Кемерона з посади лідера партії, прем'єр-міністр влітку 2012 року висловив підтримку ідеї проведення референдуму щодо виходу з ЄС.

Тому, щоб відновити єдність партії та розігнати електорат торі, у передвиборчому маніфесті 2015 року однією з обіцянок консерваторів була «реальна зміна відносин з ЄС». Зокрема, було зазначено, що у разі перемоги на виборах консерватори зобов'язуються під час першої сесії новообраного парламенту законодавчо визначити референдум до кінця 2017 року щодо виходу Великобританії з ЄС. Важливо відзначити, що референдум буде проведений лише після переговорів між урядом та ЄС щодо нових умов членства Великобританії в союзі. І лише після цього піддані Її Величності делегуються, щоб вирішити, задоволені вони новою моделлю відносин з ЄС чи ні [19, с. 130].

Ініціатива проведення референдуму була вперше озвучена консерваторами, тим самим позбавивши своїх суперників вагомих аргументів передвиборчої кампанії. Як відомо, сьогодні у Великобританії відбувся так званий «зсув вправо» – зростання євроскептицизму серед населення. Роблячи ставку на обіцянку референдуму та активно використовуючи цей аргумент у передвиборчій кампанії, консерваторам вдалося досягти несподіваної перемоги на парламентських виборах у травні 2015 року. Вони отримали стабільну парламентську більшість – 331 місце в Палаті громад, що дозволило торі сформувати однопартійний уряд [22, с. 27].

Варто зазначити послідовність торі, адже королева Єлизавета II 27 травня 2015 року у своїй престольній промові, яку виголошує для монарха уряд, на відкритті першої сесії новообраного британського парламенту сказала, що під час на сесії буде внесено законопроект про майбутнє членство Великобританії в ЄС. Вже 7 вересня 2015 року в третьому читанні Палата громад схвалила

законопроект про проведення референдуму.

Аналізуючи ініціативу консерваторів щодо проведення референдуму, слід підкреслити, що це був не просто політичний маневр для залучення підтримки населення та перемоги на виборах. Відновлення відносин з ЄС є одним із важливих програмних принципів ідеології Консервативної партії, який вона не могла реалізувати протягом попереднього періоду свого правління, оскільки була пов'язана коаліційною угодою. Якщо в 2010 році торі відстоювали позицію поміркованих євроскептиків, то з середини 2012 року вони повертаються до тетчеризму.

Це було пов'язано не тільки з бажанням Кемерона залишитися лідером партії та бажанням консерваторів відповідати суспільним настроям, але і з тим, що вони виконали свою частину коаліційної угоди з Ліберально-демократичною партією (в 2011 році провели національний референдум змінити виборчу систему, і того ж року було прийнято Закон про визначений строк парламенту). Тому, не будучи зв'язаними з більшістю партнерів, і розуміючи, що останні зобов'язані виконувати свою частину коаліційної угоди, торі почали працювати на майбутнє [37].

Слід підкреслити, що позиція консерваторів насправді не була новою, а базувалася на традиційній концепції тетчеризму. Під час перебування на посаді прем'єр-міністра Тетчер була прихильником участі Великобританії в Європейському економічному співтоваристві. Однак водночас вона негативно ставилася до ідеї створення федеративної Європи, захищаючи у своїй політиці національну британську ідентичність. Після участі Сполученого Королівства у європейських інтеграційних проектах у 1990-х роках, Тетчер опублікувала свою книгу «Мистецтво управління державою» у 2002 році, в якій проаналізовані виклики для Британії, пов'язані з євро-федералістськими процесами [12].

Шукаючи на сторінках своєї книги вихід із цієї ситуації, баронеса Тетчер зазначає: «Що нам робити? Очевидний шлях полягає в тому, щоб якомога більше намагатися зберегти існуючий порядок речей і, водночас, відмовитись нинішні та майбутні механізми, які шкодять нашим інтересам та обмежують свободу дій.

Такий підхід повинен працювати з точки зору будь-якої розсудливої людини, особливо розсудливого члена Консервативної партії: зрештою, бажання уникнути непотрібних змін є традиційним атрибут консерватизму» [8].

Тетчер послідовно обґрунтовувала необхідність перегляду умов членства Великобританії в ЄС, наголошуючи, що прості переговори не змінять тенденції до федералізації ЄС. Вона зазначає: «З самого початку повинно бути ясно, що для досягнення цілей (відновлення британського суверенітету – ред.) ми готові робити все до одностороннього виходу з ЄС. Нас просто не будуть сприймати всерйоз якщо нам нададуть шанс запідозрити, що ми врешті-решт погодимося на все, що нам пропонують. Звичайно, ми повинні бути готовими виконати наші погрози» [8].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що ініціатива консерваторів щодо проведення референдуму щодо майбутнього членства в ЄС є не прагматичним кроком, спричиненим тактичними міркуваннями політичної боротьби, а фундаментальним аспектом ідеології британського консерватизму. Варто зазначити, що це не перший в історії Великобританії референдум щодо виходу країни з ЄС. У 1975 р. за ініціативою лідера лейбористських партій Гарольда Вільсона, тодішнього прем'єр-міністра, був проведений референдум про розширення членства в ЄЕС на нових умовах. В Європі цей політичний маневр розглядався як блеф, оскільки на початкових етапах туманний Альбіон потребував союзу з континентом, а не навпаки. Тому, не досягнувши значних економічних преференцій, Лейбористська партія використала всі можливі засоби, щоб переконати підданих Її Величності в необхідності голосувати «за» продовження членства в ЄЕС [22, с. 23].

У випадку з торі подібна ідея з референдумом виглядає більш послідовною і переконливою. Після того, як законопроект про референдум про членство в ЄС був внесений до парламенту і пройшов через палату громад, прем'єр-міністр розпочав неформальні «технічні» переговори з європейськими партнерами. І вже 10 листопада 2015 року у відкритому листі на ім'я президента Європейської Ради Д. Туска Д. Камерон запропонував розглянути питання реформи ЄС на

наступному саміті ЄС.

У листі зазначається: «Наші занепокоєння справді зводяться до одного слова: гнучкість» [12]. Тобто, це бажання продовжувати політику гнучкої інтеграції до ЄС. У деяких випадках державам-членам союзу, які з тих чи інших причин не бажають приєднуватися до певного інтеграційного проекту, пропонується система винятків. Це дозволяє підтримувати баланс інтересів між членами ЄС. Деякі країни беруть участь у більш глибокій інтеграції, а інші залишаються сторонніми спостерігачами. Саме політика гнучкої інтеграції дозволила сформувати дворівневу систему ЄС. У своєму листі Д. Камерон запропонував чотири сфери, в яких Сполучене Королівство прагнуло реформ, як показано на рис. 1.2.

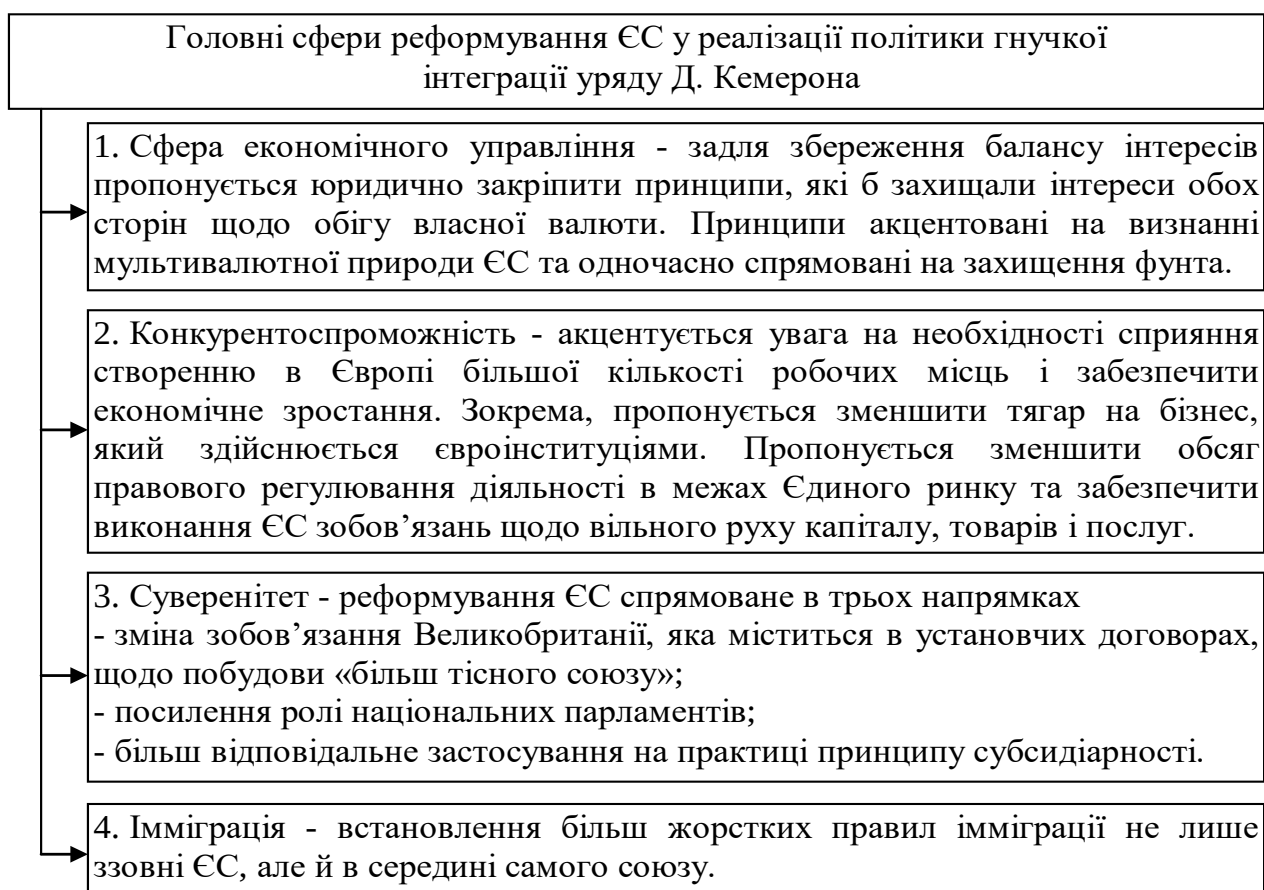

Рис. 1.2. Головні сфери реформування ЄС у реалізації політики гнучкої інтеграції уряду Д. Кемерона

Джерело: узагальнено за [8; 37]

Основними напрямками реформування ЄС у реалізації політики гнучкої інтеграції уряду Д. Камерона були такі [37]:

1. Сфера управління економікою. Акцент робиться на тому, що в ЄС є дві групи країн – 18 країн-членів єврозони та 9 країн із власною валютою. З метою збереження балансу інтересів британський лідер запропонував законодавчо закріпити принципи, які захищали б інтереси обох сторін.

Зокрема, було запропоновано законодавчо закріпити принципи, які повинні містити та визнавати, що [8]:

- а) ЄС має більше однієї валюти;
- б) не повинно бути дискримінації щодо бізнесу на основі валюти країни, яку вони представляють;
- в) захист цілісності єдиного ринку;
- г) будь-які зміни, які держави-члени ЄС хочуть внести в єврозону, такі як створення банківського союзу, повинні бути добровільними та не обов'язковими для країн, що не входять в єврозону;
- д) платники податків з країн, які не є членами валютного союзу, не повинні нести фінансову відповідальність за підтримку євро;
- е) подібно до того, як фінансова стабільність та контроль стали ключовою сферою компетенції таких установ єврозони, як ЄЦБ, нагляд за фінансовою стабільністю в країнах немонетарного союзу покладено на національні установи, такі як Банк Англії;
- є) будь-яке питання, що стосується усіх держав-членів ЄС, має обговорюватися та вирішуватися усіма державами-членами.

Принципи, запропоновані Д. Камероном в галузі економічного управління, в основному зосереджені на визнанні мультивалютної природи ЄС і одночасно спрямовані на захист фунта. Уряд Сполученого Королівства повинен мати серйозні внутрішні підстави для такого питання. Д. Камерон намагався захистити діяльність британських банків та компаній від фінансового контролю наднаціональних установ ЄС, побоюючись, що це може підірвати позицію Лондонського Сіті як глобального фінансового центру [11].

2. Конкурентоспроможність. У зв'язку з цим уряд Великобританії наголосив на необхідності сприяння збільшенню робочих місць та економічному зростанню в Європі. Зокрема, було запропоновано зменшити навантаження на бізнес, що здійснюється європейськими установами. Був заклик прискорити процес укладення торгових угод між ЄС, з одного боку, та Америкою, Китаєм, Японією та Асоціацією країн Південно-Східної Азії, з іншого. З метою підвищення конкурентоспроможності та продуктивності ЄС було запропоновано зменшити правове регулювання діяльності на Єдиному ринку та забезпечити виконання зобов'язань ЄС щодо вільного руху капіталу, товарів та послуг. Слід зазначити, що цей пункт був одним із елементів матриці виборчих ініціатив британських консерваторів [8].

3. Суверенітет. Цей аспект британської пропозиції щодо реформування ЄС спрямований у трьох напрямках. По-перше, Кемерон закликав змінити зобов'язання Великобританії відповідно до установчих договорів щодо побудови «більш тісного союзу». І це слід робити, на думку лідера торі, «юридично обов'язковим і безповоротним способом».

Другим вектором цього напрямку реформ було посилення ролі національних парламентів. На початкових етапах консерватори, розвиваючи свою позицію в цьому аспекті, відстоювали ідею надати кожному національному парламенту країни-члена ЄС право зупиняти небажані пропозиції європейських інституцій. Однак пізніше, розробляючи вимоги до ЄС, британський уряд, реалістично оцінюючи перспективу введення концепції «червоної картки» національних парламентів, змінив її. Зрозуміло, що країни, що становлять «ядро» ЄС, не підуть на переможні зміни до установчих договорів.

Третій спосіб відновлення суверенітету – це більш відповідальне застосування на практиці принципу субсидіарності. У відповідному листі прем'єр-міністр Великобританії Д. Камерон, обгрунтовуючи свою позицію в аспекті субсидіарності, посилався на позицію голландських партнерів, які заявляли: «Ціль повинна бути досягнута Європою, де це необхідно, і національностями, де це можливо».

4. Імміграція. Це, безперечно, одне з найбільш болючих питань в ЄС. Однією з вимог Великобританії було встановити більш жорсткі правила імміграції не лише за межами ЄС, але і всередині самого союзу. Д. Кемерон закликав знайти механізми, які дозволять державам-членам ЄС, таким як Великобританія, відновити почуття справедливості в імміграційній системі та зменшити тиск імміграції на освіту, охорону здоров'я, державні послуги та соціальне забезпечення.

Засоби, пропоновані Сполученим Королівством у чотирьох сферах реформ ЄС, є лише висловленням власної позиції Сполученого Королівства з цих питань.

Отже, якщо говорити про передумови Brexit, варто відзначити переговори між прем'єр-міністром-консерватором Девідом Кемероном та лідерами ЄС у 2015-2016 роках. Великобританія намагалася торгуватися про нові преференції. Угода була підписана 19 лютого 2016 року на саміті ЄС. Вона включала такі пункти [22, с. 28]:

- Великобританія вводить обмеження на доступ до системи соціального забезпечення для працівників-мігрантів з ЄС. Нові мігранти не отримуватимуть соціальної допомоги протягом чотирьох років з дати прибуття. Це означає, що працівники-мігранти повинні мати власні заощадження, а також отримати гарантію роботодавця про працевлаштування на термін не менше чотирьох років;

- британська фінансова система отримала незалежність від Європейського центрального банку, але Лондон не наклав вето на грошові рішення єврозони;

- Великобританія має право не брати участь у європейських інтеграційних процесах, якщо це суперечить інтересам Великобританії.

За таких поступок Д. Камерон пообіцяв «позитивне» рішення британського народу на референдумі, призначеному на 23 червня 2016 року. Фактично активна дискусія в пресі майбутнього референдуму розпочалася негайно. Радикальні газети, такі як *Сонраст*, активно підтримували вихід Великобританії. Навпаки, Шпігель закликав до консолідації перед викликом для Європи.

1.3. Референдум 23 червня 2016 року та його результати

Референдум про членство Великобританії в ЄС, який також називається референдумом щодо Brexit (абревіатура від англ. Britain + exit), що відбувся у Великобританії та Гібралтарі 23 червня 2016 року з 7 до 22 годин. У референдумі могли взяти участь громадяни Великобританії, Ірландії та Співдружності, які легально перебувають на території Королівства, а також громадяни Великобританії, які проживають за кордоном не більше 15 років. На відміну від загальних виборів, члени Палати лордів, а також громадяни Співдружності, які проживають у Гібралтарі, також можуть голосувати.

У січні 2013 року Д. Кемерон пообіцяв, що якщо консерватори переможуть на парламентських виборах 2015 року, уряд Великобританії проведе переговори на більш вигідних умовах для членства Великобританії в ЄС, після чого відбудеться референдум про членство Великобританії в ЄС. Членство залежатиме від результату переговорів з ЄС [7]. Після перемоги на виборах у травні 2015 року Д. Кемерон підтвердив рішення про проведення переговорів та референдуму. Питання про референдум було включено до виступу королеви на церемонії відкриття нового парламенту 27 травня 2015 р. 28 травня 2015 р. до Палати громад було внесено пропозицію про проведення референдуму.

Що стосується позиції інших партій щодо референдуму, Лейбористська партія (Великобританія), очолювана Едом Мілібендом (2010-2015), виступала проти референдуму до передачі нових повноважень з Великобританії до ЄС. Ліберальні демократи вимагали проведення референдуму лише за умови прийняття нових поправок до договорів про ЄС. Партія незалежності Великобританії, Британська національна партія, Партія зелених Англії та Уельсу, Демократична юніоністична партія та Партія поваги підтримали принцип референдуму.

Було порушено питання про доцільність членства Великобританії в ЄС. Спочатку Закон про референдум щодо Європейського Союзу, поданий на розгляд британського парламенту, передбачав питання: «Чи має Великобританія

залишатися членом Європейського Союзу?». Можливі відповіді: «Так» і «Ні». Пізніше виборча комісія запропонувала інше формулювання, яке уряд ухвалив у вересні 2015 року до третього читання закону в парламенті: «Чи має Великобританія залишатися членом Європейського Союзу або виходити з Європейського Союзу?». Можливі відповіді: «Залишитися членом Європейського Союзу» та «Вийти з Європейського Союзу» [27]. Остаточні результати голосування були визнані 51,9% за вихід з ЄС та 48,1% за невихід з ЄС, явка 72,2% (табл. 1.1).

24 червня 2016 року до уряду Сполученого Королівства було подано петицію з проханням визнати недійсними результати референдумів щодо виходу з ЄС, якщо явка не перевищувала 75%, а кількість голосів, поданих за будь-який з варіантів, не перевищувала 60%.

Таблиця 1.1

Результати референдуму щодо доцільності членства Великої Британії в ЄС

Результати	Голосів	Разом
Так	16 141 241	48,11%
Ні	17 410 742	51,89%
Дійсні	33 551 983	99,92%
Недійсні	26 033	0,08%
Разом	33 578 016	100,00%
Явка	72,2%	
Електорат	46 501 241	

Джерело: складено за [80]

Менш ніж за добу петицію підписали понад 1 14 000 осіб (100 000 підписів потрібно для розгляду парламентом). Британські ЗМІ повідомляли, що сторінка петиції була настільки популярною протягом дня, що вона «розмістила» веб-сайт із зверненнями до уряду, спочатку набираючи близько 1000 голосів на хвилину. Станом на 13:00 25 червня 2016 року кількість підписів досягла одного мільйона голосів.

Лондонська юридична фірма *Mishcon de Reya*, яка представляє групу бізнесменів та науковців, розпочала процес оскарження виходу Великобританії з Європейського Союзу. На думку клієнтів цієї фірми, згідно з британською конституцією, лише акт парламенту може розпочати процес виходу з ЄС згідно зі статтею 50 Лісабонського договору. На думку юридичної фірми, будь-який прем'єр-міністр, який приймає це рішення самостійно, порушує Закон про Європейські співтовариства 1972 р., який передбачає вступ Великобританії до ЄС та вплив угод ЄС на місцеве законодавство. Раніше цей же аргумент був представлений у статті трьох юристів-юристів для Асоціації конституційного права Великобританії (UKCLA), де, на думку юристів, більшість членів британського парламенту висловилися за збереження членства в ЄС, а отже, ймовірно не прийняв документ, який дозволив би прем'єр-міністру розпочати процедуру відповідно до статті 50.

В результаті референдуму Шотландія та Північна Ірландія прагнули залишитися в Європейському Союзі, на відміну від Англії та Уельсу. Основними причинами Brexit є наступні [55]:

- детальний аналіз втрат і вигод від членства Великобританії в ЄС показує, що її економічний вплив не перевищує 1% від її ВВП;
- вихід із Союзу та автоматична відмова виконувати вимоги Спільної сільськогосподарської політики ЄС, дозволить Великобританії заощадити від 0,5% до 1% свого ВВП;
- введення митних тарифів на британський експорт до інших європейських країн у разі виходу Лондона з ЄС не перевищить 0,75% ВВП Великобританії;
- скасування імпортного тарифу, прийнятого в ЄС на товари, що надходять до ЄС ззовні;
- ментальність британців, які не є частиною континентальної Європи, тому вони хотіли регулювати власну політику.

Результати референдуму знову підняли питання про приєднання Північної Ірландії до Республіки Ірландія. Віце-прем'єр-міністр Північної Ірландії Мартін Макгіннес та лідер партії Шін Фейн Діклан Кортні заявили про необхідність

проведення референдуму з цього питання.

Така невелика різниця в результатах призвела до того, що подальші відносини між Великобританією та ЄС не відразу стали певними. Несподіваний результат референдуму спричинив великий резонанс у світовій спільноті, масові соціальні заворушення, і британський уряд опинився у важкій ситуації.

Лідер Консервативної партії, прем'єр-міністр Девід Кемерон подав у відставку, і 11 липня після внутрішньопартійного голосування новим лідером партії стала Тереза Мей. Вона була призначена прем'єр-міністром 13 липня.

Безпрецедентні події після оголошення результатів референдуму означали, що багато політиків не могли чітко зрозуміти наступні кроки, які чекали на Великобританію та ЄС. Громадськість протестувала проти Brexit, оскільки з юридичної точки зору референдум прямо не передбачав виходу Великобританії з ЄС. Шотландський прем'єр-міністр Нікола Стерджен закликала шотландський парламент накласти вето на вихід Великобританії з ЄС [58], а держсекретар США Джон Керрі заявив, що Великобританія могла уникнути виходу з ЄС на референдумі.

Таким чином, вихід Великобританії з Європейського Союзу супроводжувався великою увагою громадськості як британського суспільства, так і європейського суспільства в цілому. Складні переговори між урядом Великобританії та керівництвом ЄС щодо умов виходу, а особливо щодо майбутнього статусу британсько-ірландського кордону та перспектив подальшого існування Спільного міграційного простору, привернули увагу широкої громадськості та ЗМІ.

Висновки до розділу 1

За результатами проведеного дослідження передумов виходу Великої Британії з Європейського Союзу можна зробити наступні висновки:

Визначено, що після Другої світової війни в Західній Європі вперше склалися об'єктивні умови для успішної практичної реалізації ідеї європейського

об'єднання. Кожен з її суб'єктів має своєрідний історичний досвід формування і реалізації регіональної політики, спрямованої на пошуки свого місця в системі міжнародних відносин. Не стала винятком Велика Британія.

Встановлено, що Великобританія була змушена швидко переформатувати стратегію регіонального лідерства у галузі безпеки з нереалістичної концепції світової влади в концепцію «провідної держави другого рангу» та «особливого» союзника США. Англо-американський союз, який символізував атлантичну солідарність в особі радянського блоку, несли тягар гарантування безпеки в Західній Європі більше чотирьох десятиліть.

Узагальнено, що спостерігається поступова еволюція принципової позиції Великобританії щодо військово-політичного виміру ЄС від категоричної антиєвропейської риторики та радикального атлантизму до активізації участі в європейській політичній інтеграції завдяки зусиллям взяти на себе ініціативу і тим самим вплинути на динаміку та зміст об'єднання. Цій еволюції сприяло прагнення посилити вплив держави на загальноєвропейські процеси урядів Дж. Мейжора і особливо Т. Блера.

Аналізуючи ініціативу консерваторів щодо проведення референдуму, слід підкреслити, що це був не просто політичний маневр для залучення підтримки населення та перемоги на виборах. Відновлення відносин з ЄС є одним із важливих програмних принципів ідеології Консервативної партії, який вона не могла реалізувати протягом попереднього періоду свого правління, оскільки була пов'язана коаліційною угодою.

Як результат, 23 червня 2016 року відбувся референдум щодо членства Великої Британії в ЄС. Остаточними результатами голосування було визнано – 51,9 % за вихід з ЄС та 48,1 % щодо невиходу з ЄС, при явці 72,2 %. Така незначна різниця у результатах призвела до того, що подальші відносини між Великою Британією та ЄС не одразу набрали визначеного характеру. Неочікуваний результат референдуму викликав великий резонанс у світовій спільноті, масові суспільні заворушення, а британський уряд опинився у непростому становищі.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕГОВОРИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО ВИХОДУ

2.1. Обрання нового прем'єр-міністра та підготовка позиції Великої Британії у майбутніх переговорах

Питання щодо виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу поділило британське суспільство та політичний істеблішмент приблизно порівно. Ситуація була ускладнена також тим, що правляча консервативна партія спочатку сама на чолі з прем'єр-міністром Д. Кемероном активно виступала за проведення такого референдуму, використовуючи анти-єсівську риторику з метою посилення своєї позиції на переговорах щодо отримання «особливого статусу» країни в рамках Союзу. Однак після отримання бажаних поступок частина консервативної партії не пішла за своїм лідером (який почав виступати за залишення Великої Британії у складі ЄС на нових умовах), а продовжувала виступати за вихід з Союзу – на певних умовах, які обіцяла досягти новий лідер Тереза Мей. В той же час, основна опозиційна сила – лейбористська партія, зайняла позицію, схожу з підходам консервативного уряду і агітує за те, щоб країна залишилася в ЄС. Такі ж позиції зайняла і більшість підприємницької спільноти, що певною мірою нейтралізувало анти-єсівську агітацію, яку вели представники деяких інших політичних сил, в першу чергу, Партія Незалежності Об'єднаного Королівства [51].

У червні 2016 року, після відставки Девіда Камерона Тереза Мей оголосила про свій старт на виборах лідера Консервативної партії. Вона виграла перший тур голосування 5 липня 2016 року з великим відривом від інших кандидатів, отримавши 50 % голосів, а 7 липня виграла також другий тур голосування серед консерваторів – членів парламенту [50]. Остаточний вибір лідера партії та майбутнього прем'єра повинен був відбутися 7 вересня шляхом голосування всіх

членів партії, але суперник Терези Мей – міністр енергетики Андреа Ледсом 11 липня відмовилась від участі у виборах. Тереза Мей цього ж дня стала лідером Консервативної партії. 13 липня королева Єлизавета II прийняла відставку Девіда Камерона і доручила сформувати новий уряд країни Терезі Мей.

Тереза Мей, яка не пропрацювала на своїй посаді й трьох повних років, зрештою була усунута з неї внаслідок позиційної боротьби всередині її власної Консервативної партії. Вона намагалася досягти своєї останньої мети майже з нечуваним заповзяттям, кажуть деякі її соратники по партії, що залишилися їй вірними. Натомість її опоненти вважають, що Мей була при цьому вже занадто впертою [50].

Вона прагнула за будь-яку ціну домогтися ухвалення узгодженої нею з Брюсселем угоди про вихід Великобританії з Євросоюзу у нижній палаті британського парламенту, де вона вже давно не мала підтримки більшості депутатів. Після ухвалення цього рішення Мей обіцяла добровільно піти у відставку. І наступною фазою Brexit, під час якої вестимуться переговори щодо майбутніх відносин між Лондоном і Брюсселем, має опікуватися вже наступник Мей.

Британські парламентарі тричі сказали «ні» угоді про Brexit, що поставило Великобританію під загрозу нерегульованого виходу з ЄС, так званого «жорсткого Brexit». Парламент країни загруз у хаотичних голосуваннях з цього питання. Терезі Мей довелося спочатку у березні, а потім і у квітні відтермінувати вихід з ЄС та просити Брюссель надати їй для цього додатковий час. Також, Тереза Мей анонсувала останню спробу домогтися ухвалення угоди про Brexit у парламенті. Проти цього виступили як прихильники, так і критики Brexit. А перед цим зазнали цілковитого краху спроби Мей домовитися з опозиційною Лейбористською партією щодо підтримки угоди в парламенті [41].

До референдуму про вихід Великобританії з ЄС, який відбувся 23 червня 2016 року, Тереза Мей належала до табору політиків, які виступали за збереження за королівством членства в ЄС. Вона хотіла, щоб її країна залишилася у Євросоюзі. Після відставки прем'єра Девіда Кемерона Тереза Мей,

яка тоді обіймала посаду міністерки внутрішніх справ, взяла на себе обов'язок врегульовано вивести країну з ЄС.

Після того, як Тереза Мей стала прем'єркою, вона керувалася гаслом «Brexit означає Brexit» та запевнила, що поважатиме та втілить у життя волю народу, висловлену на референдумі. Цю фразу вона повторювала постійно – і під час публічних виступів, і під час кожного раунду переговорів у Брюсселі – і навіть тоді, коли вже стало зрозуміло, що Brexit є набагато складнішим процесом, ніж собі могли уявити британці. Завдяки цьому британську прем'єрку навіть почали називати «Мей-ботом», тобто гібридом робота і політика [41].

Тереза Мей заявила, що народ Великобританії проголосував за вихід з ЄС, і Уряд країни поважатиме його бажання. Аргументуючи позицію Великобританії перед переговорами щодо виходу з ЄС Тереза Мей апелювала до ст. 50 Договору про Європейський Союз з метою розпочати процес виходу до кінця березня 2017 року. Стверджувалось, що на відміну від більшості переговорів, ці переговори йтимуть не про об'єднання двох різних систем, а про управління постійною співпрацею Великобританії та ЄС. Основна увага буде зосереджена не на усуненні існуючих бар'єрів або виробленні певних засобів захисту, а на створенні нових правил гри [77].

Також, Тереза Мей зазначила: «зв'язки між Великобританією та рештою Європи є численними і давніми – і виходять за рамки просто ЄС. Вони варіюються від спільної прихильності до НАТО, до спільних цінностей, які покладено в основі наших суспільств, таких як демократія та верховенство права. Великобританія хоче, щоб ЄС досяг успіху. Дійсно, це в наших інтересах, щоб він процвітав політично та економічно, і міцне нове партнерство з Великобританією допоможе цьому. Ми сподіваємось, що на майбутніх переговорах ЄС керуватиметься принципами, викладеними в Договорах про ЄС, щодо високого рівня міжнародної співпраці та добросусідства» [77].

Важливим документом слід вважати «Вихід Великої Британії та нове партнерство з Європейським Союзом», опублікований у лютому 2017 року. У цьому документі 17 січня 2017 р. Прем'єр-міністр виклав 12 принципів, якими

керуватиметься уряд у виконанні демократичної волі народу Великобританії щодо виходу з ЄС (рис. 2.1).

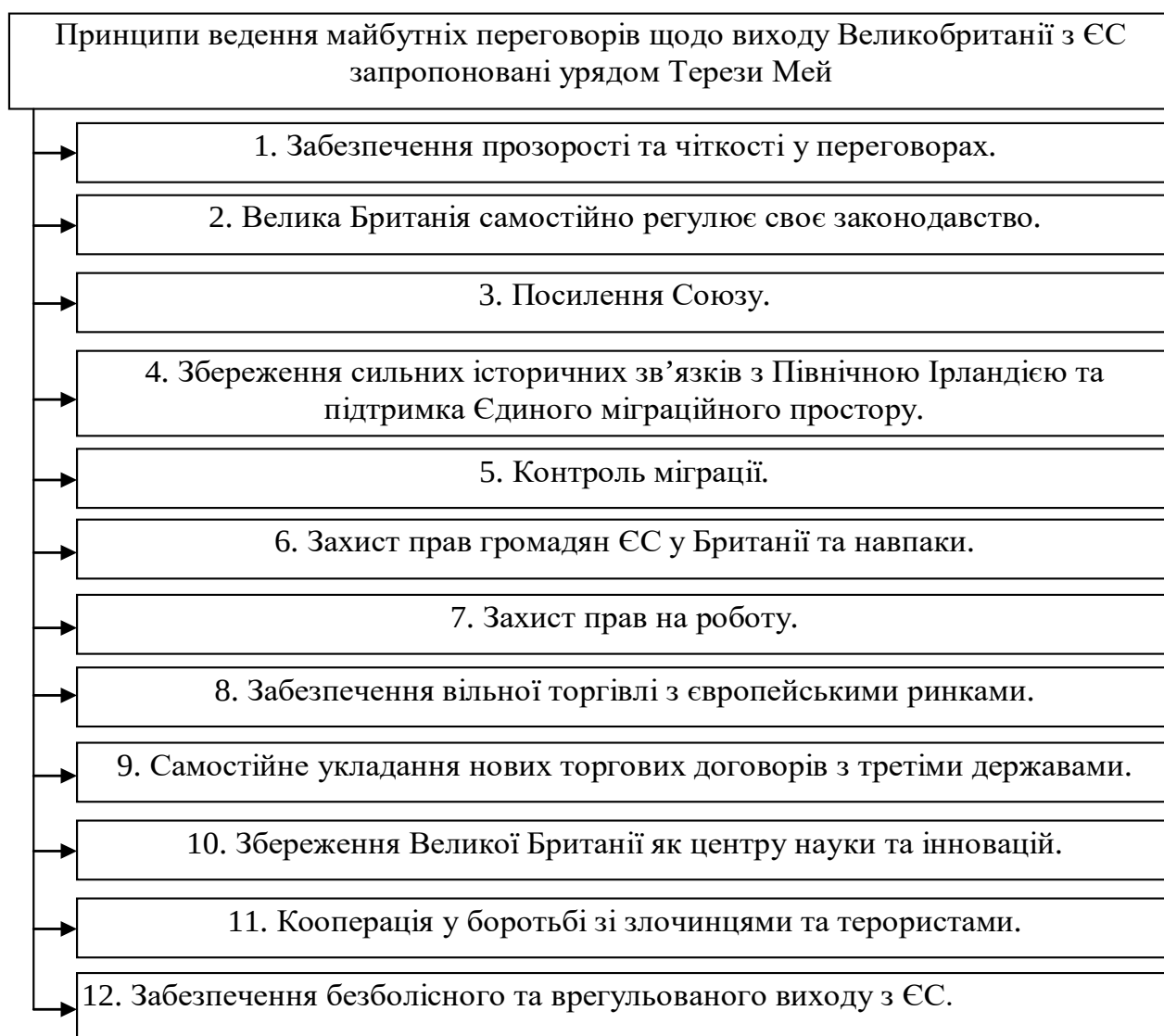

Рис. 2.1. Принципи ведення майбутніх переговорів щодо виходу Великобританії з ЄС запропоновані урядом Терези Мей

Джерело: складено за [77]

Отже у документі «Вихід Великої Британії та нове партнерство з Європейським Союзом» було викладено основу для цих 12 пріоритетів та широку стратегію, яка об'єднувала їх у формуванні нового стратегічного партнерства між Великобританією та ЄС. Цей документ викладав план Уряду щодо забезпечення міцного нового партнерства, яке Великобританія

намагатиметься побудувати з ЄС [77].

Пропрацювавши на посаді дев'ять місяців, у квітні 2017-го року Тереза Мей несподівано оголосила про дострокові парламентські вибори. Вона таким чином сподівалася зміцнити власні позиції під час переговорів з ЄС. Але відбулося зворотне: вибори обернулися катастрофою для прем'єрки та її Консервативної партії, яка втратила 13 місць та більшість у парламенті. Мей довелося докласти зусиль, щоб сформувати уряд меншості, який опирався на підтримку північноірландської Демократичної юніоністської партії.

Під час прем'єрства Терези Мей у Великобританії було скоєно кілька терористичних актів. Крім того, у червні 2017-го року сталася масштабна пожежа у 24-поверховому житловому будинку у Лондоні, яка забрала життя 72-х осіб. Наступного дня Тереза Мей відвідала місце трагедії, але не зустрілася при цьому з людьми, які змогли врятуватися під час пожежі. За це її піддали жорсткій критиці. Згодом вона зізналася, що завжди шкодувала про те, що не зустрілася з врятованими, що виглядало так, ніби її не турбує їхня доля [50].

В інших сферах діяльності Тереза Мей також наражалася на критику. Наприклад, їй так і не вдалося виконати обіцянки боротися проти несправедливості у британському суспільстві та «зробити Великобританію країною, яка працює для усіх». Ці обіцянки, які Тереза Мей дала ще під час своєї першої промови на посаді у липні 2016-го року, відійшли на задній план на тлі драми навколо Brexit.

Практично від самого початку прем'єрства Тереза Мей піддавалася жорстким нападкам не лише з боку затятих прихильників Brexit, але й із боку її власних однопартійців. Спочатку суперечки викликала так звана «біла книга» Мей, у якій було викладено бачення майбутніх економічних відносин з ЄС. Її план створити після Brexit зону вільної торгівлі з Євросоюзом став приводом для відставки глави МЗС Бориса Джонсона та міністра з питань Brexit Девіда Девіса. Протягом важких переговорів з Брюсселем у Лондоні змінилися ще два наступні міністри з питань Brexit. Головний представник ЄС у переговорах про Brexit Мішель Барньє неодноразово висловлював свій подив щодо того, як хаотично і

непрофесійно Лондон проводить переговори [51].

Насамкінець до суперечок всередині Палати громад та Консервативної партії призвело, у першу чергу, питання кордону між Великобританією та Ірландією. Згідно з угодою про Brexit, про яку Тереза Мей домовилася з ЄС, після виходу зі складу блоку на острові Ірландія мав би діяти так званий механізм "backstop". Він передбачає, що після Brexit, поки не буде знайдене краще рішення, уся Великобританія залишатиметься у митному союзі ЄС – для того, щоб між Ірландією, яка є членом ЄС, та Північною Ірландією, яка входить до складу Сполученого Королівства, не потрібно було запроваджувати прикордонний контроль зі шлагбаумами та митними постами [66].

Прихильники жорсткого Brexit виступили категорично проти backstop – це стало однією з основних причин, чому Терезі Мей так і не вдалося зібрати більшість голосів у парламенті. Можливо, вона також не розраховувала й на те, що Євросоюз до останнього виступатиме проти британців під час Brexit єдиним фронтом.

Врешті-решт 24 травня 2019 року Тереза Мей зробила заяву про відставку перед 10 годиною ранку за лондонським часом у традиційній резиденції британських прем'єр-міністрів [30].

Рішення про відставку було ухвалено після зустрічі з головою комітету «1922» депутатів-консерваторів, так званих «бакбенчерів», або ж парламентарів-консерваторів, які не мають урядових посад, Сером Грегемом Брейді. Саме Сер Грегем дав Терезі Мей чітко зрозуміти, що вона не має жодних шансів здобути парламентську підтримку її плану «розлучення» із Євросоюзом. Ба більше, Сер Грегем відверто заявив, що члени Консервативної партії втратили довіру до Терези Мей [30].

Колишній голова державної служби Британії Гас О'Доннелл доволі промовисто визначив ситуацію навколо Терези Мей, як класичний випадок, коли консервативні «важковаговики» просто «приставили пістолет» до голови прем'єр-міністра, не залишивши Терезі Мей жодних інших варіантів, окрім як подати у відставку.

Провідні міністри уряду Мей під проводом міністра закордонних справ Джеремі Ганта заявили прем'єрові, що не підтримають її план виходу з ЄС на четвертих парламентських слухань, оскільки цей план містив можливість другого референдуму.

Попри все, у своїй промові Мей зазначила, що вважає правильною свою тактику на посаді прем'єра, коли вона просувала свій курс до кінця, попри складні умови і розбіжності у думках навіть із власними однопартійцями. Але, за її словами, саме з огляду на інтереси країни, вона вирішила, що мусить залишити прем'єрську посаду і дати можливість новому керівникові держави здійснювати подальші кроки на цій посаді.

«Я вважаю, що з мого боку було правильним наполегливо вести свій курс, навіть коли шанси на успіх були незначними. Але саме тепер мені стало цілком очевидно, що з огляду на інтереси країни, наспів час для нового прем'єр-міністра повести нашу країну уперед», – заявила прем'єр-міністр Великої Британії Тереза Мей [30].

2.2. Можливі варіанти Brexit для Великої Британії

Дослідження засвідчили, що під час свого прем'єрства Тереза Мей та її Уряд розглядали різні варіанти співробітництва Великої Британії під час Brexit. Зокрема, 2 жовтня 2016 року Тереза Мей оголосила, що Об'єднане Королівство подасть заявку на вихід з ЄС у березні 2017 року, тому що потрібно напрацювати позицію Британії у майбутніх переговорах. Варіанти виходу з ЄС, що обговорювались, представлені на рис. 2.2 [78].

Отже, одним з найбільш перспективних варіантів Brexit для Великої Британії слід вважати саме «норвезький варіант». Саме представники Лейбористської партії у британському парламенті закликали підтримати запровадження «норвезького» варіанту для Великої Британії у відносинах з ЄС. Депутати-лейбористи закликали підтримати запровадження норвезького варіанту для Великої Британії у відносинах з ЄС, на тлі обговорення

парламентаріями наступних кроків щодо Brexit [40].

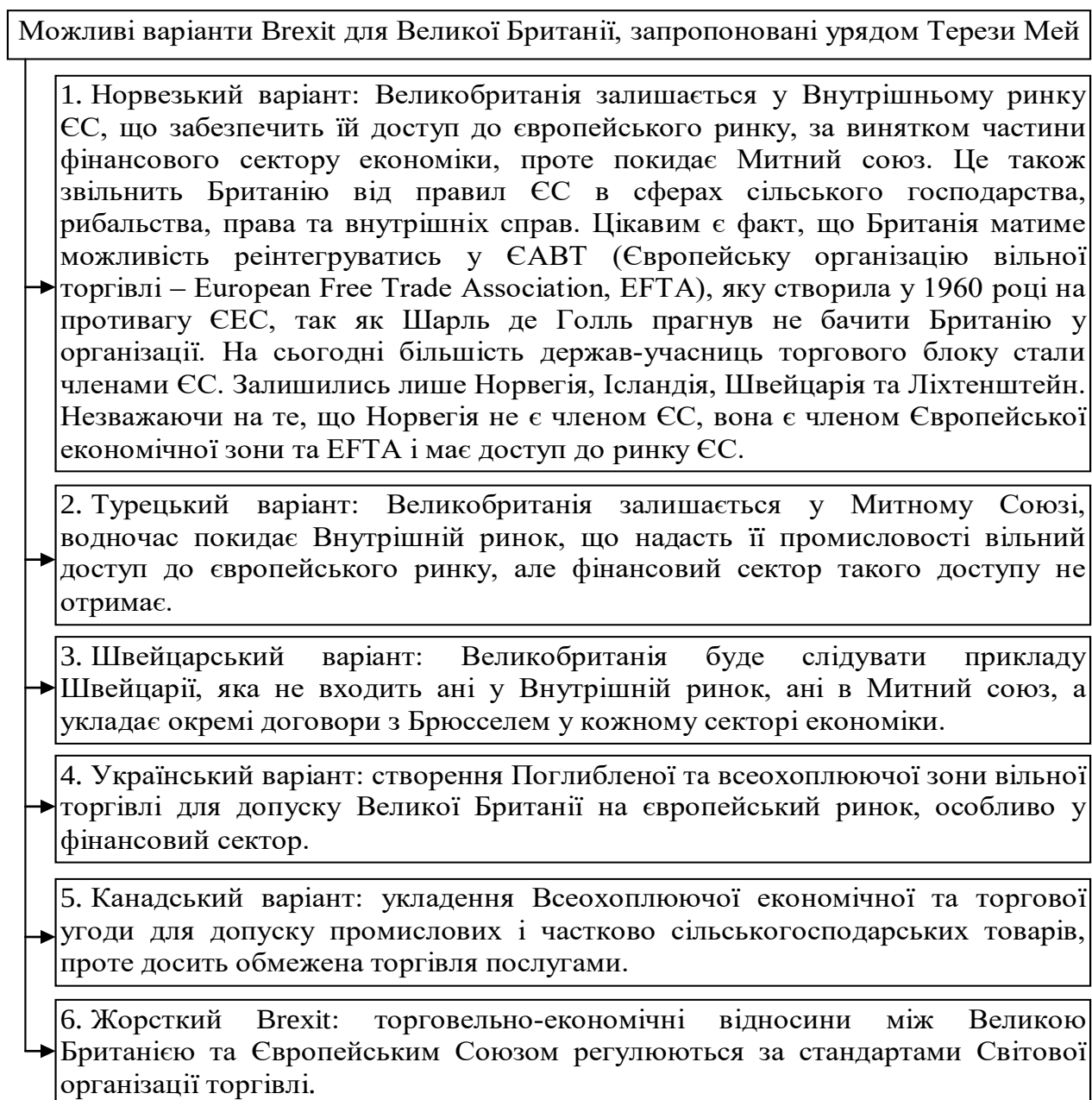

Рис. 2.2. Можливі варіанти Brexit для Великої Британії, запропоновані урядом Терези Мей

Джерело: узагальнено [51; 78]

Відповідно до пропозиції «Спільний ринок 2.0», Велика Британія залишить ЄС, але збереже свободу пересування зі спільнотою та робитиме внески до бюджету ЄС. Речник глави уряду заявив, що припинення вільного руху було «дуже важливим чинником» для громадськості при голосуванні за Brexit, тому

уряд виступатиме проти цього.

За «норвезьким варіантом» Великобританія залишається у Внутрішньому ринку ЄС, що забезпечить їй доступ до європейського ринку, за винятком частини фінансового сектору економіки, проте покидає Митний союз. Це також звільнить Британію від правил ЄС в сферах сільського господарства, рибальства, права та внутрішніх справ [77].

Іншими, найбільш ймовірними варіантами Brexit слід вважати наступні:

1. Швейцарський варіант: Великобританія візьме приклад Швейцарії, яка не входить ні в ЄС, ні в ЄЕЗ, але входить в Шенген, а також укладає окремі договори з Брюсселем по кожному сектору економіки.

2. Турецький варіант: Великобританія може увійти до Митного союзу з ЄС, що надасть їй промисловості вільний доступ до європейського ринку, але фінансовий сектор такого доступу не отримає.

3. Великобританія також може спробувати укласти всеосяжну домовленість про вільну торгівлю з ЄС за швейцарською моделлю, але з гарантіями доступу фінансового сектора економіки до європейського ринку, а також певною часткою контролю над формулюванням і виконанням загальних торгових правил.

4. Великобританія може повністю розірвати свої відносини з ЄС і покладатися лише на правила СОТ [77].

Також, розглянемо більш детально можливі, найбільш реалістичні сценарії виходу Великої Британії з ЄС, що розглядались урядом Терези Мей [16]:

Сценарій 1. Вихід Великої Британії з ЄС без угоди. Цей сценарій мав два основні варіанти:

а) координований, за якого Велика Британія та ЄС узгодять найнагальніші проблеми, наприклад доступ до авіапростору та права громадян, без ширшої угоди про вихід. Очікується, що Велика Британія заплатить частину фінансових зобов'язань;

б) некоординований, за якого Велика Британія вийде з ЄС 29 березня 2019 р. без затверджених домовленостей. Сторони принаймні деякий час не

співпрацюватимуть для налагодження подальших взаємин.

Більшість депутатів Палати громад Великої Британії виступала проти виходу з ЄС без угоди та може спробувати зупинити такий сценарій, але для цього ця більшість має об'єднатись навколо конкретної альтернативи. Навіть якщо Велика Британія та ЄС затвердять угоду про вихід, сторони можуть зрештою не дійти згоди щодо угоди про майбутні відносини.

Сценарій 2. Вихід Великої Британії з ЄС на умовах досягнутої угоди. Після поразки в Палаті громад уряд Т. Мей міг обрати одну з двох основних тактик: повернення прихильності консерваторів та членів північноірландської Демократичної юніоністської партії (далі – ДЮП), які проголосували проти угоди, або побудову нової міжпартійної коаліції на підтримку «м'якого» Брекзиту (залишення в митному союзі та/або єдиному ринку ЄС). Британський уряд обрав збереження єдності Консервативної партії, а урядова більшість парламентарів зобов'язала прем'єр-міністра відновити переговори з ЄС для зміни протоколу щодо Ірландії/Пн. Ірландії [16].

Якщо новий раунд переговорів між Великою Британією та ЄС відбудеться, він стане вирішальним випробуванням того, наскільки ЄС готовий до виходу Великої Британії без угоди. ЄС зберігала єдність 27 членів та наполягала на остаточності досягнутої угоди, тому результати переговорів, були обмеженими, й їх може не вистачити, щоб схилити всіх депутатів від Консервативної партії та ДЮП до підтримки угоди.

Передбачалося, що якщо Палата громад Великої Британії зрештою схвалить угоду, вона відправиться на розгляд і затвердження Європейського парламенту та Європейської ради, що очікувалося безпроблемним, хоча Європарламент, вибори до якого мали відбутись в травні 2019 р., мав встигнути схвалити угоду до кінця квітня 2019 р. Після дня виходу Великої Британії з ЄС сторони змогли б розпочати переговори щодо угоди про подальші відносини на основі схваленої політичної декларації.

Сценарій 3. Велика Британія залишається членом ЄС. Реалізація цього сценарію була можлива у випадку перемоги опції продовження членства в ЄС на

другому референдумі. Для проведення референдуму необхідно було ухвалити новий закон, що візьме певний час і потребуватиме згоди ЄС на продовження переговорного періоду [16].

Слід зазначити, що неприйнятність окремих частин угоди (особливо протоколу щодо Ірландії/Пн. Ірландії та його наслідків для незалежності торговельної політики ВБ) для багатьох депутатів-консерваторів та парламентарів ДЮП, яка забезпечувала парламентську більшість для уряду Терези Мей, призвела до відхилення Палатою громад досягнутої угоди. Враховуючи, що уряд Терези Мей був не готовий до поступок, які спричиняли розкол у Консервативній партії, а ЄС наполягала на протоколі щодо Ірландії/Пн. Ірландії, ймовірність реалізації сценарію щодо виходу Великої Британії з ЄС без угоди – протягом січня 2019 р. суттєво збільшилась. Найбільш бажаним для обох сторін утім був сценарій щодо виходу Великої Британії з ЄС на умовах досягнутої угоди, оскільки мінімізував би економічні втрати, гарантував поступовий перехід до нової реальності та відкривав шлях переговорам про майбутні відносини. Зрештою, шанси сценарію щодо продовження членства Великої Британії в ЄС були найменшими [67].

Повноцінні переговори з Європейською радою щодо особливостей угоди між Великою Британією та ЄС розпочались лише після того, як Велика Британія провела позачергові парламентські вибори 8 червня 2017 р. Неочікувані вибори, які були ініційовані Терезою Мей з метою забезпечити підтримку вибраного курсу на вихід з ЄС, не відкладали переговори, бо за словами представників Європейської комісії, перемовини в будь-якому випадку не мали відбуватися раніше літа 2017 р. [56].

У межах підготовки до цих перемовин у ЄС наприкінці березня було прописано ключові засади, на основі яких проводитимуть перемовини. Найскладнішим питанням було майбутнє торговельних відносин між Великою Британією та ЄС. Якщо у «чернетковому» варіанті йшлося про готовність ЄС працювати для досягнення повноцінної угоди про вільну торгівлю, то вже в квітні 2017 р. оновлені принципи передбачали лише бажання можливого

розгляду питання «угоди щодо торгівлі». У цьому документі зазначено також, що членство у ЄС має бути вигідним, і що Велика Британія в будь-якому випадку повинна втратити певні торговельні привілеї [59].

У березні 2017 року Велика Британія подала заявку на вихід з ЄС, користуючись статтею 50 Маастрихтського договору. Для більш успішного і швидкого виходу процес переговорів поділили на три етапи.

2.3. Перший етап

Перший етап переговорів про вихід Великої Британії з ЄС тривав з 19 червня до 8 грудня 2017 р. Британський уряд представляв державний секретар у справах виходу Великої Британії з Європейського Союзу Девід Девіс, а ЄС – єврокомісар з внутрішнього ринку Мішель Барн'є. Від початку переговорів ключовими питаннями окреслили проблему мігрантів, права європейських та британських громадян щодо проживання та роботи, виплати Великою Британією Євросоюзу за її бюджетними зобов'язаннями за період членства в ЄС (аж до 2020 року) та можливі умови торговельної та митної угоди [44]. Британська сторона сподівалася першочергово узгодити фінансові питання, проте ЄС волів спочатку вирішити інші проблеми.

Особливо гострим виявилось питання кордону між Північною Ірландією та Ірландією. Оскільки його обговорення по дипломатичних каналах не дало результату, Дублін перевів дискусію в публічну площину. Тереза Мей ще в серпні 2017 р. зробила заяву, що хотіла б зберегти прозорий кордон «без перепон» у вигляді митних та прикордонних постів. На що Мішель Барн'є відповів, що торговельні відносини з країнами не-членами ЄС, безумовно, передбачають перепони. Він додав, що «проблеми Ірландії є проблемами ЄС», а голова Європейської ради Дональд Туск зазначив: якщо пропозиція Британії буде неприйнятна для Ірландії, вона буде неприйнятна і для всього ЄС [52].

Ірландія вважала, що питання кордону має бути вирішено на першому етапі, а Велика Британія пов'язує його з умовами майбутньої торговельної угоди,

що є предметом другого етапу. Відповідно до неї, Велика Британія домовилася залишити Північну Ірландію після Brexit у «регулятивному узгодженні» з ЄС. Тобто на території Північної Ірландії режим торгівлі з ЄС має відрізнятися від того, який діє на іншій британській території [52].

Після першої фази переговорів між Євросоюзом та Великобританією невіршеними залишилося чимало питань. Між сторонами виникли істотні розбіжності, визнавали у Брюсселі та Лондоні [43].

Офіційний представник Європейського Союзу на переговорах з Великобританією Мішель Барньє визнав наявність серйозних розбіжностей між Лондоном та Брюсселем у питанні подальшої співпраці після Brexit. Про це він розповів 5 березня, виступаючи в Брюсселі після завершення першого раунду переговорів [43].

Виступаючи перед журналістами, Барньє зазначив: «Є багато розбіжностей, і це дуже серйозні розбіжності, а деякі з них вельми й вельми складні». Попри це досягти прийнятного для обох сторін компромісу цілком можливо, переконаний Барньє. «Я щиро переконаний, що угода можлива – навіть якщо це складно», – додав переговорник, цитує агенція новин Reuters [67].

Цій заяві, починаючи з понеділка, 2 березня, передувала перша фаза перемовин між Брюсселем та Лондоном про подальші торговельно-економічні відносини між ЄС та Великобританією після виходу останньої зі складу Євросоюзу.

Під час першого раунду перемовин сторони не змогли порозумітися щодо таких аспектів як збереження умов для вільної й чесної конкуренції, а також дотримання європейських стандартів і норм. «Британці запевняють нас у своїй готовності дотримуватися високих стандартів, але вони не бажають перенести відданість у текст угоди», – прокоментував представник Брюсселя на переговорах з Лондоном [43].

Невіршеним залишилося й питання щодо рибної ловлі, адже Лондон наполягав на своєму праві на жорсткий контроль діяльності європейських риболовних суден у британських водах. Крім того, уряд Бориса Джонсона

наполягав на тому, щоб «обговорювати питання двостороннього доступу до британських та європейських вод на щорічній основі» [44].

На думку європейського переговорника, запропонований Лондоном підхід «неможливо реалізувати», хоч ЄС на щорічній основі обговорює питання вилову риби зі ще одних своїм сусідом – Норвегією. Суперечку викликав і пункт у переговорах про готовність Лондона визнавати юрисдикцію Європейського суду та Європейського суду з захисту прав людини (ЄСПЛ). Представники Великобританії поки що відмовилися від визнання юрисдикцію цих інстанцій. Згодом у Лондоні так само визнали наявність перелічених Барньє серйозних розбіжностей з ЄС щодо подальшої співпраці.

Нарешті, після тривалих перемовин за підсумками зустрічі 8 грудня 2017 р. було узгоджено основні питання першої фази за всіма трьома пріоритетними напрямками: Розглянемо детальніше ці три питання [35; 36; 83]:

1. Безумовно, одним з найскладніших проблем переговорів стало обговорення фінансових зобов'язань, взятих Великою Британією в рамках ЄС та інші питання фінансового характеру, які виникають у зв'язку з Brexit. Неготовність платити 60 млрд. євро (сума компенсації якої прагнув отримати ЄС) викликав незадоволення з боку Лондону та затягування прийняття рішення першого етапу (Велика Британія називала суму в 20 млрд. євро). В результаті на заключному раунді переговорів сторони узгодили методологію визначення кінцевої суми компенсації за вихід Сполученого Королівства з ЄС. Зрештою, стало відомо, що остаточний розмір виплат за вихід Великої Британії з Європейського Союзу сторони домовились не розголошувати, але згодом, прем'єр-міністр Великої Британії Тереза Мей повідомила про виплати від 40 до 44 млрд. євро [36].

2. Сполучене Королівство та ЄС досягли угоди щодо ірландського питання. Згідно домовленостям, Ірландська Республіка відмовляється від посягань на Північну Ірландію, а Британія, в свою чергу, погоджується на вільне переміщення товарів, послуг і громадян через кордон протяжністю 360 км (тобто після Brexit кордони між двома частинами Ірландії будуть відкритими), а також

відновить автономію Північної Ірландії у складі Великобританії, фактично скасовану в 1972 році [35].

3. Як відомо, у Великій Британії проживає близько 3 мільйонів громадян ЄС. Їхній правовий статус і права є одним з найскладніших питань у процесі виходу Великої Британії з ЄС. Громадянам Європейського Союзу, що проживають на території Великої Британії, буде надано дворічний пільговий період для подачі заяви з врегулювання їхнього статусу у країні після Brexit. Про це повідомив, виклавши плани програми масової реєстрації, Департамент з виходу з Європейського союзу й Міністерство внутрішніх справ. Тереза Мей зауважила, що підсумкова угода гарантує захист прав громадян ЄС «на основі британського права і в британських судах» [83].

Зрештою, також були зафіксовані домовленості з додаткових питань переговорів, зокрема такими, як вихід Великобританії з Європейського агентства з атомної енергії (Євроатом), співпраця в цивільних і торговельних сферах, поліцейське співробітництво щодо кримінальних питань. З такими результатами було завершено першу фазу Brexit.

27 країн, що залишаються в рядах ЄС, констатували, що в ході першої фази переговорів був досягнутий значний прогрес, проте, за словами канцлера Німеччини Ангели Меркель, друга фаза обіцяла бути ще більш складною [39].

Уже 15 грудня євродепутати проголосували за початок другого етапу переговорів. Відповідне рішення підтримали 556 депутатів, проти висловилися 62. Антоніо Таяні назвав результати голосування «важливим кроком уперед», але зазначив, що євродепутати досі занепокоєні питанням дотримання після Brexit прав громадян країн ЄС, які проживають у Британії, а також майбутнім врегулюванням статусу кордону між Ірландією та Північною Ірландією.

У свою чергу, голова переговорної групи від Брюсселя у переговорах Мішель Барньє зазначив, що наступний етап переговорів має бути сфокусований на «короткому та визначеному» перехідному періоді, а також на попередньому обговоренні майбутніх відносин між Брюсселем та Лондоном. Наступна фаза переговорів, на думку Барньє, мала бути не менш складною, ніж попередня [36].

2.4. Другий етап

Саміт ЄС 15 грудня 2017 р. затвердив мандат для другої фази перемовин по Brexit про умови дворічного майбутнього перехідного періоду і принципах майбутніх відносин партнерства. Про це йдеться в опублікованій підсумковій заяві саміту. Перехідний період для Великої Британії мав завершитись 31 грудня 2020 р. [62]. «Європейська рада підтвердила готовність встановити партнерство в таких сферах, як торгівля і економічне співробітництво, боротьба з тероризмом і міжнародною злочинністю, у сфері безпеки, оборони і зовнішньої політики» [63, с. 4], – йдеться в документі. У ньому також підкреслено, що повноцінну угоду про торгівлю з Великобританією може бути укладено тільки після того, як ця країна завершить свій вихід зі співтовариства. Своєю чергою, глава Єврокомісії Жан-Клод Юнкер зазначив, що «впродовж найближчих тижнів має бути підготовлений проект угоди про умови виходу, положення якого були узгоджені на першій фазі переговорів», що завершилася 7 грудня. Жан-Клод Юнкер також додав, що реальні переговори про майбутні відносини Лондона і Брюсселя «почнуться тільки в березні 2019 р.» [54].

На другому етапі обговорювались європейсько-британські відносини у сфері торгівлі, питання участі Британії у європейських економічних структурах (Митний союз та Європейський економічний простір) та розробка Угоди при вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу. 19 березня 2018 року презентували перший варіант попередньої угоди про вихід. Основні успіхи стосуються питання проживання та працевлаштування громадян, власне перехідного періоду і частково товарообігу [25].

Питання того, наскільки залежними від торгівлі один з одним є Велика Британія та ЄС стало найсуперечливішим при аналізі економічних наслідків Brexit на другому етапі переговорів. Номінальний ВВП ЄС разом із Великою Британією складає 16,5 трильйонів доларів. ВВП ж Великої Британії складає приблизно 2,6 трильйонів доларів [82].

ЄС є найбільшим торговельним партнером Великої Британії. Торгівля з

країнами ЄС у 2015 р. становила 44 % від британського експорту товарів і послуг та 53 % від імпорту Великої Британії [84]. Тим не менш, стрімкий ріст економік, що розвиваються (поза ЄС), привело до збільшення ролі в торгівлі Сполученого Королівства. Як наслідок, з 1999 р. частка ЄС у торгівлі Великої Британії постійно зменшувалась, без огляду на те, що сам обсяг торгівлі зростав. Цьому, однак, заважають зовнішні тарифи ЄС, для зняття яких Великій Британії до Brexit була потрібна підтримка інших членів ЄС, які виступають за вільну торгівлю і не сповідують протекціоністську політику. Не дивлячись на подібні обмеження, експорт з Великої Британії до ЄС та інших країн світу зростав на 3,6 % та 6,5 % відповідно кожного року з 1999 р. по 2015 р. Таким чином більший ріст експорту до країн не-ЄС призвів до того, що експорт до країн ЄС, що складав 54,8 % у 1999 р. (від загального експорту Сполученого Королівства), у 2015 р. став дорівнювати 44 %. Одночасно ріст імпорту британських товарів і послуг складав для ЄС та інших країн світу 4,7% на рік та 5,5 % на рік відповідно. Необхідно зазначити, що швидше зростання імпорту з ЄС, ніж експорту до ЄС, призвело до того, що до 2015 р. негативне сальдо торгівлі з країнами ЄС склало 68 мільярдів фунтів стерлінгів, порівняно з 11 мільярдами у 1999 р. [84]. ЄС також є значним інвестором в економіку Великої Британії і, своєю чергою, значна частка британських інвестицій спрямована на ЄС; у 2013 р. 43,2 % британських закордонних активів розташовувалися у країнах ЄС, коли 46,4 % іноземних активів, що утримувалися у Великій Британії, належали країнам ЄС. Однак при цьому процентна частка активів ЄС у Великій Британії продовжувала падати через зростання процентної частки інвестицій з країн поза Європейським Союзом. Крім того, відзначали загальне зниження частки британських активів у країнах ЄС з одночасним збільшенням кількості інвестицій як зі сторони ЄС, так і компаній з інших країн світу [85]. У дослідженні торгівлі між Великою Британією та країнами ЄС аналітики зазвичай враховують так званий «Роттердамський ефект». Йдеться про те, що Велика Британія здійснює значну частку торгівлі з Нідерландами через порт Роттердаму. Не всі британські товари, що проходять через Роттердам, призначені для голландського покупця –

прикметним є те, що товари, які після того переправляють до третіх країн, все одно вважають експортом Великої Британії до Нідерландів і враховують при сумарному підрахунку британського експорту до ЄС. Так само імпорту із третіх країн до Великої Британії через Нідерланди вважають імпортом із ЄС до Сполученого Королівства. Це дає підставу економістам виключати повністю або частково торгівлю з Нідерландами при підрахунках обсягів торгівлі між Великою Британією та ЄС, але за тими чи іншими методиками підрахунків, навіть при повному неврахуванні Нідерландів як частини торгівлі з ЄС, частка залишається не меншою ніж 40,7 % та 46,9 % для експорту та імпорту відповідно [85].

Враховуючи наведене вище, на другому раунді переговорів представників Євросоюзу і Сполученого Королівства було досягнуто попередньої угоди щодо нового формату виходу Британії з ЄС. Британський уряд оголосив, що ця угода повертає Сполученому Королівству контроль над ситуацією, тоді як головний представник ЄС на переговорах Мішель Барньє зазначив, що цей варіант угоди надає певність у рамках закону в усіх напрямках. Втім, головним каменем спотикання розглядали можливість того, що британський парламент відкине і цей проект угоди [47]. Представники Сполученого Королівства і Європейського Союзу врешті спромоглися залагодити обопільні розбіжності і досягли попередньої угоди з питання про «розлучення» Лондона з Брюсселем. Надзвичайно інтенсивні переговори затяглись до 2-ої години ночі, але результатом став остаточний проект угоди щодо «Брекзиту», який містив такі основні положення:

1. Ірландія, Британія, ЄС і мито. Новий проект угоди між Британією та ЄС унікає питання так званого жорсткого кордону між Ірландською республікою та Північною Ірландією у складі Сполученого Королівства. Отже, згідно з тим, що було схвалено на переговорах, Північна Ірландія і далі залишатиметься у митній юрисдикції Сполученого Королівства, проте закони ЄС діятимуть щодо товарів, які прибуватимуть на терен Північної Ірландії. Митного догляду на самому острові Ірландія не буде, а відбуватиметься він лише у портах. Жодного мита ЄС

на товари, які прибуватимуть з Британії до Північної Ірландії, накладатися не буде, за умов, якщо ці товари там і залишатимуться. Водночас Північна Ірландія матиме прибуток від майбутніх торговельних угод Сполученого Королівства, укладених з різними країнами світу. Водночас, ключовий союзник уряду консерваторів, Партія ольстерських демократичних юніоністів вже заявила, що не підтримує нового варіанту угоди саме з огляду на «ірландський» момент. Треба додати, що уряд консерваторів, який не має більшості у парламенті, конче потребує підтримки і голосів депутатів-юніоністів.

2. Захист прав громадян на перехідний період. Іншим важливим пунктом нової угоди є захист прав громадян у перехідний період, який триватиме до 2020 року. ЄС і Британія також працюватимуть над укладенням угоди про вільну торгівлю [47]. Новини про укладення остаточного проекту угоди про «Брекзйт» одразу ж позначились на стрімкому зміцненні британського фунта стерлінгів щодо провідних валют світу. Зокрема, фунт стерлінгів збільшив свою вартість щодо американського долара на 0,8%. Прем'єр-міністр Великої Британії одразу заявив, що було досягнуто чудової нової угоди про Брекзйт. Принагідно керівник британського уряду закликав парламент схвалити новий план виходу країни з Європейського Союзу, для того аби Сполучене Королівство отримало шанс дати собі раду з більш нагальними проблемами сьогодення. «Ми маємо чудову нову угоду, яка знов надає нам контроль над ситуацією. Тепер британський парламент має завершити процес «Брекзйт» у суботу, з тим аби ми могли перейти до наших інших пріоритетів таких як підвищення рівня життя, національна система охорони здоров'я, боротьба зі злочинністю та захист довкілля», – сказала Мей [47]. Прем'єр Мей також наголосила, що укладення нового плану угоди захищає єдність Сполученого Королівства і дозволить країні врешті залишити Європейський Союз 29 березня, як і заплановано.

2.5. Третій етап

Основним результатом третього етапу переговорів було доопрацювання

попередньої угоди та остаточне вирішення гострих питань – ірландського та місця Британії у європейських структурах після Brexit. Проте, уже чітко простежується тенденція кризи не тільки у переговорах, а й всередині естеблішменту Британії. Угода декілька разів була на межі зриву, особливо у вересні 2018 року: «Я завжди говорила, що відсутність угоди краще ніж погана угода. Однак я також говорила, що вийти з ЄС з угодою буде найкращим варіантом, тому запропонувала третій шлях. Вчора Дональд Туск заявив, що наші пропозиції підривають єдиний ринок, не пояснивши причин. Тому ми у глухому куті. На нинішньому пізньому етапі переговорів неприпустимо просто відкидати позицію іншої сторони без детальних пояснень і зустрічних пропозицій», – наголосила Т. Мей [42].

Це затягнуло переговори до середини листопада. Лише 14 листопада сторони представили Попередню угоду щодо виходу Сполученого Королівства Велика Британія та Північна Ірландія з Європейського Союзу та Європейської спільноти з атомної енергії. Основні пункти: погоджено перехідний період (якщо дві сторони ратифікують договір) – від 29 березня 2019 року до кінця 2020 року з можливим продовженням до кінця 2022 року, якщо про це домовляться до 1 липня 2020 року; Північна Ірландія користується всіма благами «чотирьох свобод» до кінця перехідного періоду, а також частково після виходу Британії з ЄС; Лондон залишається у Єдиній економічній зоні, проте без права голосу та зобов'язана слідувати правилам ЄС; необхідно укласти окрему угоду щодо політики рибальства; Британія може самостійно укладати торгівельні договори з третіми державами; громадяни обох сторін користуються усіма уже укладеними договорами щодо туризму та працевлаштування [42]. 27 держав Європейського Союзу ратифікували договір до кінця листопада. Щодо британської сторони, то розкол всередині держави набув апогею.

За результатами третього етапу було визначено, що Велика Британія вийде з Європейського Союзу опівночі 29 березня 2019 року (за Брюссельським часом). «Країна більше не буде членом Європейського Союзу. Це рішення, з приводу якого ЄС шкодує, але яке поважає», – йдеться у документі [38].

«Коли Велика Британія вийде з Європейського Союзу 29 березня 2019 року, після повної ратифікації угоди про вихід, ми входимо у перехідний період. Цей обмежений по часу термін був погоджений як частина угоди про вихід, та триватиме, принаймні, до 31 грудня 2020 року. До цієї дати, для громадян, споживачів, бізнесу, інвесторів, студентів та дослідників як в ЄС, так і у Британії, буде продовжуватися «бізнес як завжди». Велика Британія більше не буде представлена в інституціях, агентствах або установах ЄС, але закон ЄС буде все ще застосовуватися у Британії до завершення перехідного періоду», – пояснює Єврокомісія [38].

Перехідний період, який триватиме до кінця 2020 року, може бути продовжений один раз на термін від одного до двох років. Таке рішення, якщо у ньому буде потреба, має бути спільно ухвалено ЄС і Британією до 1 липня 2020 року [42].

На час перехідного періоду дія всіх законів ЄС буде розповсюджуватися на Велику Британію. Зокрема, країна залишатиметься у Митному союзі ЄС із дотриманням всіх «чотирьох свобод» – вільного руху товарів, осіб, послуг і капіталів, продовжить участь у заходах внутрішньої та правової політики ЄС, зобов'язується поважати всі міжнародні угоди, підписані ЄС, але не укладатиме нових угод, які належать до виключної компетенції ЄС, якщо сам ЄС не надасть таких повноважень.

Британія також може у цей період брати участь у спільній зовнішній політиці ЄС та у політиці у сфері безпеки, продовжувати брати участь в операціях ЄС в рамках такої політики [42].

У роз'ясненні окремо наголошується, що сторони поважатимуть Протокол стосовно Ірландії/Північної Ірландії, який дозволяє уникнути встановлення «жорсткого кордону», захищає поєднану економіку на острові та підтримує зобов'язання сторін відповідно до досягнутої у Белфасті угоди «Доброї п'ятниці» у всіх її вимірах. Цей Протокол застосовуватиметься і після завершення перехідного періоду.

Таким чином, можна зробити висновки, що результатом третього етапу

переговорів стала презентація 14 листопада 2018 року Попередньої угоди про вихід Великобританії з ЄС, а також узгодження найбільш болючих питань щодо виходу з ЄС 29 березня 2019 року, якщо парламент Британії та держав ЄС ратифікують договір.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного дослідження переговорів Великої Британії щодо виходу з Європейського Союзу можна зробити наступні висновки:

Встановлено, що питання щодо виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу поділило британське суспільство та політичний істеблішмент приблизно порівно. Визначено, що Тереза Мей, яка не пропрацювала на своїй посаді й трьох повних років, зрештою була усунута з неї внаслідок позиційної боротьби всередині її власної Консервативної партії. Вона намагалася досягти своєї останньої мети майже з нечуваним заповзяттям, кажуть деякі її соратники по партії, що залишилися їй вірними. Натомість її опоненти вважають, що Мей була при цьому вже занадто впертою.

Обґрунтовано, що одним з найбільш перспективних варіантів Brexit для Великої Британії слід вважати саме «норвезький варіант». Саме представники Лейбористської партії у британському парламенті закликали підтримати запровадження «норвезького» варіанту для Великої Британії у відносинах з ЄС. Депутати-лейбористи закликали підтримати запровадження норвезького варіанту для Великої Британії у відносинах з ЄС, на тлі обговорення парламентаріями наступних кроків щодо Brexit. Також, розглянуто більш детально можливі, найбільш реалістичні сценарії виходу Великої Британії з ЄС, що розглядались урядом Терези Мей.

Аналіз показав, що перший етап переговорів про вихід Великої Британії з ЄС тривав з 19 червня до 8 грудня 2017 р. Ключовими питаннями окреслили проблему мігрантів, права європейських та британських громадян щодо проживання та роботи, виплати Великою Британією Євросоюзу за її

бюджетними зобов'язаннями за період членства в ЄС (аж до 2020 року) та можливі умови торговельної та митної угоди.

Узагальнено, що на другому етапі обговорювались європейсько-британські відносини у сфері торгівлі, питання участі Британії у європейських економічних структурах (Митний союз та Європейський економічний простір) та розробка Угоди при вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу. 19 березня 2018 року презентували перший варіант попередньої угоди про вихід. Основні успіхи стосуються питання проживання та працевлаштування громадян, власне перехідного періоду і частково товарообігу

Визначено, що основним результатом третього етапу переговорів було доопрацювання попередньої угоди та остаточне вирішення гострих питань – ірландського та місця Британії у європейських структурах після Brexit. Результатом третього етапу переговорів стала презентація 14 листопада 2018 року Попередньої угоди про вихід Великобританії з ЄС, а також узгодження найбільш болючих питань щодо виходу з ЄС 29 березня 2019 року, якщо парламент Британії та держав ЄС ратифікують договір.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИЧНА КРИЗА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА BREXIT

3.1. Чекерс план та його наслідки

Активна фаза переговорів щодо Brexit розпочалась 12 липня 2018 року, коли уряд Британії опублікував «Чекерс план» (Chequers plan). Оголошення було зроблено за підсумками 12-годинної закритої зустрічі 29 членів кабінету в Чекерс, замиській резиденції британських прем'єр-міністрів. У ньому прем'єр-міністр Тереза Мей запропонувала «м'який» Brexit – участь у Єдиному економічному просторі, згідно з правилами ЄС або створити зону вільної торгівлі, проте це стосується лише торгівлі товарами. Уже під час розробки плану міністр щодо виходу Британії з ЄС Девід Девіс та міністр закордонних справ Борис Джонсон подали у відставку, не погоджуючись з політикою Терези Мей [54]. Після публікації попередньої угоди 14 листопада наступник Девіса Домінік Рааб також подав у відставку. Багато консерваторів були проти запропонованої угоди ("tory rebels"), а лейбористи прагнули нового референдуму чи позачергових виборів, що дозволило б їм очолити державу. Основні причини незадоволення договором – надто «м'який» Brexit та договір не на користь самій Британії. Основні положення «Чекерс плану» представлено нижче [46]:

1. Збереження зони вільної торгівлі для товарів. За планом прем'єр-міністра Терези Мей, у Великобританії і Євросоюзу повинні залишитися загальні правила в цій сфері, і торгівля товарами буде проходити безперешкодно. В уряді кажуть, що це повинно захистити сформовані за останні 40 років комерційні ланцюжки і залежні від них робочі місця. Для торгівлі послугами пропонується розробляти більш гнучкі та вигідні для британців правила.

2. Розробка спрощеного митного порядку, який передбачає відсутність контролю між ЄС і Великобританією – «як ніби це була об'єднана митна територія». Передбачається, що Великобританія буде накладати власні тарифи

на товари, призначені для ввезення на її територію, і європейські тарифи – на товари, які прибувають до Великобританії, але призначені для ЄС.

3. Орієнтація на законодавство ЄС в тих сферах, де це необхідно для безперешкодної торгівлі. Відповідні зміни в британські закони повинен затвердити парламент – і він має право відмовитися це робити. Великобританія виходить з-під юрисдикції Європейського суду.

4. Скасування вільного руху людей, але збереження права громадян ЄС і Великобританії на безперешкодні поїздки, навчання і роботу на території один одного.

5. Рішення проблеми ірландської кордону. На думку уряду, в разі втілення в життя цих пунктів буде успішно вирішено один з найважчих пунктів переговорів про «Брекзйт». Вихід із зони вільної торгівлі передбачав би будівництво прикордонних споруд на єдиному сухопутному кордоні Великобританії і ЄС - між Ірландією і Північною Ірландією. Щоб уникнути цього ЄС пропонував фактично заморозити «Брекзйт» в Північній Ірландії до вироблення відповідного рішення, а це вже означало б створення кордону між Північною Ірландією і рештою Великобританії. При запропонованому варіанті «Брекзйта», кажуть в уряді, нічого з цього робити не доведеться [46].

У Чекерс всім міністрам, які прибули на зустріч без помічників, було велено здати мобільні телефони. За повідомленням британських ЗМІ, обговорення умов було складним, так як деякі члени уряду були прихильниками «жорсткого Брекзйта» – варіанту виходу з ЄС, при якому Великобританія залишає єдиний торговий простір, закриває кордони. Серед них, наприклад, глава МЗС Борис Джонсон – як пише The Times, Тереза Мей пригрозила звільнити його в разі протидії угоді; в той же час один з міністрів розповів The Guardian, що Джонсон під час обіду в Чекерс виявляв інтерес з приводу плану [58].

У листі парламентським однопартійцям-консерваторам Мей заявила: «Під час вироблення нашої політики я дозволяла членам кабінету висловлювати свої особисті погляди. Нинішня угода означає, що ситуація змінилася і тепер діє колективна відповідальність» [42].

Багато консерваторів розкритикували план, заявивши, що ЄС продовжить диктувати правила британському бізнесу. Один з головних прихильників «Брекзіта» в парламенті, консерватор Джейкоб Різ-Могг припустив, що план буде гіршим, ніж відсутність взагалі будь-якої угоди (в такому випадку між Великобританією і ЄС знову з'являться кордони та митний контроль, а торгівля буде йти на загальних підставах). «Якщо в детальному законопроекті з'ясується, що нас чекає неповний «Брекзйт», що фактично залишає нас в Євросоюзі, я проголосую проти», – сказав він [38].

Тіньовий міністр міжнародної торгівлі Баррі Гардінер висловив стурбованість, що мета угоди – утримати уряд разом, а не створити для Великобританії хорошу позицію на переговорах. «Колись нам говорили, що «Брекзйт значить Брекзйт», а тепер кажуть про загальні правила для торгівлі товарами, загальних рамках для тлумачення угоди і об'єднаної митної території», – зазначив він [46].

Голова Європейської Ради Дональд Туск заявив, що запропонований прем'єр-міністром Великої Британії Терезою Мей «план Чекерс» про майбутні відносини з ЄС не спрацює. Про це він заявив після завершення неформального саміту ЄС у Зальцбурзі, повідомляє агентство Reuters. «Усі поділяють думку, що хоча у пропозиції «Чекерс» є позитивні елементи, запропонований варіант економічного співробітництва не спрацює, і не в останню чергу через те, що це може підірвати єдиний ринок», – сказав Туск [55]. За його словами, «моментом істини» Brexit-переговорів стане засідання Європейської Ради у жовтні [55].

Обговорення теми Brexit відбулося на неформальному саміті лідерів країн ЄС у Зальцбурзі ввечері в середу 19 вересня 2018 року. Прем'єр-міністр Британії Тереза Мей запропонувала 27-м своїм європейським колегам зосередитися на досягненні угоди щодо Brexit, заявивши, що її потрібно укласти протягом наступних двох місяців і що переговори не будуть далі продовжені. Вона також пообіцяла, що серед пріоритетів Лондона в цьому напрямку – підтримка економічних зв'язків та забезпечення дотримання обіцянок, даних Північній Ірландії.

У Зальцбурзі Тереза Мей пригрозила, що в разі відсутності прийняттого для Великобританії варіанту угоди Лондон готується залишити ЄС без договору про вільну торгівлю. Сама прем'єр-міністр Тереза Мей змушена була протистояти досить сильній опозиції з боку власної партії. Колишній глава МЗС Великобританії Борис Джонсон, також член консервативної партії піддав критиці британську стратегію на переговорах з Євросоюзом щодо Брекзиту, яку він вважав занадто м'якою. Висунутий Терезою Мей так званий «план Чекерс» Джонсон порівняв з поясом смертника, надітим на британську конституцію [74].

Таким чином, «Чекерс план», запропонований Терезою Мей виявився нежиттєздатним та зазнав ніщивної критики серед опонентів. Прем'єр-міністр Великої Британії зазнала поразки, що призвело до її подальшої відставки з посади очільниці уряду.

3.2. Попередня угода щодо виходу Великої Британії з ЄС

Майже півроку переговори буксували, сторони не хотіли відходити від своїх «червоних ліній». Все частіше стали говорити про те, що Велика Британія може вийти без угоди, що загрожує хаосом і об'єктивно не відповідає інтересам обох сторін. Питання ірландського кордону стало центральним на переговорах. Зберегти кордон прозорим в умовах виходу Сполученого Королівства з Єдиного внутрішнього ринку і Митного союзу ЄС не представлялося можливим, а застосування страхувального рішення порушувало внутрішню єдність країни. До наміченого на жовтень 2018 р саміту угода про вихід не була готова, саміт з брекзиту перенесли на листопад. Новий міністр з брекзиту Доменік Рааб ціною значних поступок погодив текст, але сам пішов у відставку на знак незгоди з ним [46].

Водночас, з 4 грудня 2018 року у Вестмінстері почалися дебати щодо Угоди про вихід Британії з ЄС та Політичної декларації про майбутні відносини. У перший же день 5-денних дебатів уряд Терези Мей зазнав три поразки. Серед депутатів не склалося більшості ні по одному з варіантів брекзиту. Британці

незадоволені Угодою з ЄС, проте й серед них не було єдності щодо вирішення проблеми відносин з ЄС [46].

Генеральний адвокат Суду ЄС М. Кампос Санчес-Бордона ухвалив, що Лондон може в односторонньому порядку скасувати вихід з ЄС (не питаючи згоди 27 інших країн-членів), відкликавши повідомлення про намір вийти з Євросоюзу (згідно зі ст. 50 Лісабонського договору). Вихід з міжнародного договору може бути відкликаний до вступу міжнародного договору в дію на підставі суверенного права держави (відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів). Постанова Генерального адвоката не має обов'язкової юридичної сили для Суду ЄС, але в більшості випадків Суд ЄС приймає його до уваги при винесенні рішень. Заява стала відповіддю на клопотання групи шотландських політиків – депутатів Холіруд, Вестмінстера і Європарламенту. Тим самим, Велика Британія отримує можливість «передумати», але уряд заявив, що не стане відкликати своє повідомлення. Постанова викликала захват бремейнерів, які розраховували на другий референдум з позитивним результатом – збереження членства Великої Британії в ЄС [26].

Тим часом, в Палаті громад почалися 5-денні дебати щодо Угоди Великої Британії з ЄС і Політичної декларації перед голосуванням 11 грудня. Перед літніми канікулами парламенту уряду вдавалося проводити свою лінію по лезу бритви. Справа в тому, що брекзітери-торі з парламентської фракції відмовилися від висловлення недовіри Терезі Мей як лідеру партії, обравши тактику обструкції в парламенті. Але вони зазнавали поразки, оскільки кілька «перебіжчиків» – лейбористів голосували солідарно з урядом, всупереч «генеральній лінії» своєї партії. Однак в перший же день дебатів 4 грудня уряд зазнав 3 принизливих поразки. Нагадаємо, у консерваторів було 318 місць в парламенті, у ДЮП – 10 місць (партія, відзначимо, після дострокових виборів 2017 уклала з консерваторами угоду про підтримку в парламенті), тобто в цілому 328 місць, а більшість складає 320 голосів [1].

Почалося все з голосування за пропозицією уряду передати до Комітету з привілеїв питання про те, чи проявив він неповагу до парламенту, відмовляючись опублікувати повний текст доповіді Генерального прокурора Дж. Кокса про юридичну оцінку наслідків угоди з ЄС (замість короткого узагальнення). Підсумок голосування: 311: 307 [26].

Друге голосування стосувалося осуду уряду за неповагу до парламенту за відмову опублікувати повний текст доповіді. Депутати, вирішуючи долю Великої Британії, хотіли б винести «інформоване судження², для чого їм необхідно бачити його повний текст. Справа в тому, що виступаючи перед ними, Кокс заявив, що Британія змушена буде дотримуватися митних правил ЄС «на невизначений час», якщо переговори про торговельну угоду з ЄС проваляться (Британія не буде мати право одностороннього виходу з угоди), хоча це і суперечить інтересам обох сторін – такий «прорахований ризик». Кокс відмовився оприлюднити свою доповідь, оскільки це суперечило б «національним інтересам».

Пропозицію про неповагу уряду до парламенту внесли ДЮП, лейбористи, ШНП, ліберальні демократи, Плайд Камрі (Уельс) і «зелені». Неповага до парламенту вважається серйозним порушенням, оскільки не дозволяє депутатам виконувати свої обов'язки. Ймовірно, винні урядовці можуть отримати від осуду до призупинення їх депутатських повноважень (члени уряду мають депутатські мандати). Підсумок голосування: 311: 293 [26].

Уряд зобов'язали опублікувати повний текст доповіді Генерального прокурора Кокса. Постанова парламенту представляла величезну конституційну і політичну значимість, оскільки змінювала співвідношення повноважень між виконавчою і законодавчою владою.

Третя пропозиція полягала в тому, щоб Палата громад отримала право визначати подальші дії, якщо депутати відкинуть Угоду Британії з ЄС (11 грудня). Підсумок голосування: 321: 299 [26].

Пояснимо, що уряд в разі провалу Угоди з ЄС мав право через 21 день внести свої пропозиції. Резолюція парламенту дозволяла депутатам вносити

поправки до Угоди з ЄС. Тим самим, рішення могло зняти загрозу прем'єр-міністра Т. Мей, що вибір має бути між «її угодою» і брекзітом без угоди.

Дану поправку вніс колишній Генеральний прокурор Британії Д. Грів, активний бремейнер. Однак затятий брекзітер і противник Т. Мей, Дж. Рис-Могг на цей раз підтримав уряд, оскільки побоювався, що поправка зніме ймовірність виходу без угоди, а вихід без угоди для брекзітеров краще Угоди з ЄС, яку уклала Т. Мей. Більш того, він навіть умовив декількох лейбористів голосувати солідарно з консервативним урядом.

У підсумку в листопаді 2018 року лідери Євросоюзу схвалили проект угоди про вихід і підписали політичну декларацію про майбутні відносини. Далі повинна була пройти ратифікація угоди в британській Палаті громад, потім в Європарламенті, і на закінчення його повинна схвалити Європейська рада. Однак в цьому процесі трапився збій. Напередодні голосування в британському парламенті Тереза Мей його скасувала, оскільки зрозуміла, що угода не набере більшості голосів депутатів [2].

Отже, 11 грудня 2018 року прем'єр-міністр Великої Британії після переконання у беззаперечному проведенні у Палаті громад голосування щодо ратифікації попереднього договору 12 грудня перенесла голосування на січень 2019 року. В цьому контексті доцільно розглянути основні проблеми ратифікації, які не влаштовували більшу частину Палати громад.

Так, різні політичні сили Великої Британії мали заперечення проти різних положень поданої угоди про вихід Сполученого Королівства з ЕС. Торі-євроскептики були не згодні з тим, що Сполучене Королівство залишається на невизначений час у митному союзі з ЄС. Це означало, що Великобританія не зможе проводити самостійну зовнішньоторговельну політику і укладати власні угоди з іншими країнами. Крім того, залишаючись в Митному союзі ЄС, Велика Британія зобов'язувалась дотримуватися правил Євросоюзу в таких сферах, як виробничі, соціальні і екологічні стандарти, конкурентна політика, надання державної допомоги та ПДВ. Демократичну юніоністську партію Північної Ірландії не влаштовувало, що навіть якщо страхувальне рішення не вступить в

силу, Північна Ірландія буде в більшій мірі, ніж в інших частинах країни, підкорятися правилам МС і ЕВР Євросоюзу, щоб зберегти прозорий кордон на острові. Таким чином, між Північною Ірландією і Великобританією будуть введені певні перевірки товарів. Обидві групи депутатів не збиралися підтримувати проект угоди [53].

Опозиційні партії також виступали проти, але з інших причин. Лейбористи стверджували, що представлена угода не принесе вигоди Сполученому Королівству, і потрібно проводити нові вибори і пом'якшувати брекзйт. Шотландські і валлійські націоналісти, а також ліберал-демократи виступали або в цілому проти виходу з ЄС, або за застосування «норвезької» моделі співпраці, і також проти угоди Терези Мей. Частина проєвропейськи налаштованих депутатів від різних партій виступала проти угоди і за проведення повторного референдуму [65].

У такій ситуації скасування голосування в грудні 2018 р не виглядало божевільним кроком з боку прем'єр-міністра Терези Мей. Вигравши час, вона сподівалася на результати роз'яснювальної роботи серед депутатів і перебіжчиків з інших партій. Адже, якщо угода не пройде ратифікацію в британському парламенті, то часу на узгодження нового не буде, а вимоги Європейського союзу залишаться колишніми.

Таким чином, в ході переговорів Європейський союз зміг домогтися всіх поставлених перед ними завдань, а Великій Британії довелося йти на серйозні поступки. Це було пов'язано з рядом причин.

По-перше, держави-члени та інститути Євросоюзу виробили консолідовану позицію і твердо її дотримувалися, демонструючи таку вже й рідкісну в ЄС єдність. Навпаки, в британському уряді, партії торі, в парламенті і в суспільстві в цілому спостерігалися принципові розбіжності з питання Брекзита, а позиції прем'єр-міністра були нестійкі і постійно піддавалися критиці з різних сторін.

По-друге, проблема кордону на острові Ірландія, на тих умовах, що спочатку позначили сторони, не могла бути вирішена в принципі. Очевидно, що тут необхідно було йти на поступки. Але правила функціонування ЕВР і МС

зробили тут поступки з боку Європейського союзу неможливими, а зобов'язання зберегти кордон прозорим змусило Терезу Мей погодитися на збереження країни в Митному союзі з ЄС [53].

3.3. Провальні голосування у Палаті Громад та відставка Терези Мей

Власне голосування відбулось 15 січня, яке було провальним для Терези Мей, 432 голоси «проти», 202 «за». Такого провалу для прем'єр-міністра не було з 1924 року. Уже наступного дня відбулось голосування щодо висунення вотуму недовіри Т. Мей, яке також провалилось. 29 січня голосували за поправки до угоди, проте прийняли лише одну важливу – депутати проти виходу без угоди ("no deal").

12 березня відбулось друге голосування за договір Т. Мей, яке також не підтримали, різниця уже в 149 голосів. 13 березня члени нижньої частини парламенту проголосували за вихід з ЄС з договором, а наступного дня вирішили пролонгувати початок перехідного періоду. 18 березня, спікер Палати Общин Джон Беркоу заявив, що не дозволить третього голосування, якщо не відбудеться внесення поправки до договору Т. Мей [15].

Фактично у Великій Британії було сформовано два варіанти. В обох випадках було власне два варіанти – вихід з угодою чи без. Різниця полягала лише у терміні пролонгування та якщо відбудеться «довге» відтермінування, яке підтримають 27 держав-членів ЄС, то прогпозувались ще декілька варіантів розвитку подій [58]:

- подальше голосування за договір Т. Мей, що було малоімовірним, тому що правильніше було б кардинально переглянути чинний договір або розробити абсолютно новий;
- відновлення процесу переговорів для отримання взаємних поступок;
- повторний референдум, що дозволив би відкликати заявку на вихід, так як британці усвідомили проблеми з Brexit і досить реально, що вони змінять свою думку. Проте це автоматично означало б падіння електорату Консервативної

партії, який і так сильно зменшився, чим і скористалися би лейбористи;

- позачергові вибори, на яких наполягали лейбористи, через вищенаведені причини;

- висунення вотуму недовіри, що важко було уявити після голосування 16 січня;

- відкликання заявки усе-таки було можливе, що дозволило б вийти з патової ситуації з найменшими проблемами у короткостроковій перспективі;

- також розглядався варіант «жорсткого» Brexit, тобто "no deal", якщо сторони все-таки не знайшли би компромісу.

Як висновок потрібно зазначити, що авантюрна ідея консерваторів зберегти абсолютну більшість у парламенті з тріском провалилась, що катастрофічно вплинуло і на майбутні вибори, і на ситуацію в цілому. Євроскептичні настрої у Великій Британії були присутні завжди, що показав результат референдуму 2016 року. Сторони провели 3 раунди переговорів, які завершилися розробкою попередньої угоди про вихід. Проте політична криза у Лондоні лише загострила ситуацію, яку важко було спрогнозувати [46].

Найбільш прийнятним сценарієм було проведення повторного референдуму або відкликання заявки, що дозволило би уникнути невідворотні негативні наслідки для Туманного Альбіону. Проте консерватори в першу чергу піклувалися про збереження свого обличчя, а не про національні інтереси.

24 травня 2019 року було оголошено, що 7 червня Тереза Мей покине пост лідера Консервативної партії Великобританії, але буде виконувати обов'язки глави кабінету міністрів до завершення виборів нового лідера консерваторів. Таку заяву вона зробила в п'ятницю на порозі своєї офіційної резиденції на Даунінг-стріт, 10, після зустрічі з Гремом Брейді, главою Комітету 1922 року, що об'єднує рядових парламентаріїв-торі і визначає питання вибору або зміни лідера правлячої Консервативної партії.

Прем'єр-міністр також заявила про те, що кампанія по обранню нового лідера консерваторів розпочнеться 10 червня. «Таким чином може бути обраний наступник. Я домовилася з головою партії і головою Комітету 1922 року, що

процес виборів нового лідера повинен буде початися наступного тижня. Я в повному обсязі інформувала Її Величність про свої наміри, і я продовжу виконувати обов'язки її прем'єр-міністра, поки процес не буде завершений», - сказала Мей. Завершуючи промову, вона не могла стримати сліз [49].

Причиною, що підштовхнула Терезу Мей до прийняття такого рішення, стала неможливість провести через парламент угоду з ЄС про умови Brexit. Прем'єр-міністр зіткнулася з жорсткою протидією власного кабінету міністрів своїм останнім пропозиціям по Brexit, зробленим з метою домогтися прийняття угоди депутатами.

«Я зробила все можливе, щоб переконати парламентаріїв підтримати цю угоду. На жаль, я не змогла цього зробити. Я намагалася це зробити тричі. Я вважаю, що було правильно проявляти завзятість навіть тоді, коли ймовірність неспіху була високою. Однак тепер мені стало ясно, що найкращим інтересам країни буде відповідати, якщо цими зусиллями займеться новий прем'єр-міністр», - повідомила Мей [49].

Політик, яка вже кілька місяців тому пообіцяла, що покине свій пост після того, як Великобританія «розлучиться» з Євросоюзом, зізналася, що шкодує, що їй не вдалося реалізувати головну мету свого прем'єрства – вивести країну з ЄС. Наступником Мей став колишній міністр закордонних справ Великобританії Борис Джонсон.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного дослідження причин та наслідків політичної кризи у Великій Британії та її впливу на Brexit можна зробити наступні висновки:

Визначено, що активна фаза переговорів щодо Brexit розпочалась 12 липня 2018 року, коли уряд Британії опублікував «Чекерс план» (Chequers plan). Оголошення було зроблено за підсумками 12-годинної закритої зустрічі 29 членів кабінету в Чекерс, заміській резиденції британських прем'єр-міністрів. У ньому прем'єр-міністр Тереза Мей запропонувала «м'який» Brexit – участь у

Єдиному економічному просторі, згідно з правилами ЄС або створити зону вільної торгівлі, проте це стосується лише торгівлі товарами.

Встановлено, що багато консерваторів були проти запропонованої угоди ("tory rebels"), а лейбористи прагнули нового референдуму чи позачергових виборів, що дозволило б їм очолити державу. Основні причини незадоволення договором – надто «м'який» Brexit та договір не на користь самій Британії. Таким чином, «Чекерс план», запропонований Терезою Мей виявився нежиттєздатним та зазнав ніщивної критики серед опонентів. Прем'єр-міністр Великої Британії зазнала поразки, що призвело до її подальшої відставки з посади очільниці уряду.

Узагальнено, що майже півроку переговори буксували, сторони не хотіли відходити від своїх «червоних ліній». Все частіше стали говорити про те, що Велика Британія може вийти без угоди, що загрожує хаосом і об'єктивно не відповідає інтересам обох сторін. Питання ірландського кордону стало центральним на переговорах. Зберегти кордон прозорим в умовах виходу Сполученого Королівства з Єдиного внутрішнього ринку і Митного союзу ЄС не представлялося можливим, а застосування страхувального рішення порушувало внутрішню єдність країни. До наміченого на жовтень 2018 року саміту угода про вихід не була готова, саміт з Брекзиту перенесли на листопад.

Визначено, що, починаючи з 4 грудня в Палаті громад почалися 5-денні дебати щодо Угоди Великої Британії з ЄС і Політичної декларації перед голосуванням 11 грудня. Однак в перший же день дебатів 4 грудня уряд зазнав 3 принизливих поразки. У підсумку в листопаді 2018 року лідери Євросоюзу схвалили проект угоди про вихід і підписали політичну декларацію про майбутні відносини. Далі повинна була пройти ратифікація угоди в британській Палаті громад, потім в Європарламенті, і на закінчення його повинна схвалити Європейська рада. Однак в цьому процесі трапився збій. Напередодні голосування в британському парламенті Тереза Мей його скасувала, оскільки зрозуміла, що угода не набере більшості голосів депутатів

Обгрунтовано, що Власне голосування відбулось 15 січня, яке було провальним для Терези Мей, 432 голоси «проти», 202 «за». Такого провалу для

прем'єр-міністра не було з 1924 року. Уже наступного дня відбулось голосування щодо висунення вотуму недовіри Т. Мей, яке також провалилось. 29 січня голосували за поправки до угоди, проте прийняли лише одну важливу – депутати проти виходу без угоди ("no deal"). 12 березня відбулось друге голосування за договір Т. Мей, яке також не підтримали, різниця уже в 149 голосів. 13 березня члени нижньої частини парламенту проголосували за вихід з ЄС з договором, а наступного дня вирішити пролонгувати початок перехідного періоду.

Узагальнено, що 24 травня 2019 року було оголошено, що 7 червня Тереза Мей покине пост лідера Консервативної партії Великобританії, але буде виконувати обов'язки глави кабінету міністрів до завершення виборів нового лідера консерваторів. Причиною, що підштовхнула Терезу Мей до прийняття такого рішення, стала неможливість провести через парламент угоду з ЄС про умови Brexit. Прем'єр-міністр зіткнулася з жорсткою протидією власного кабінету міністрів своїм останніх пропозицій по Brexit, зробленим з метою домогтися прийняття угоди депутатами.

РОЗДІЛ IV

ВИХІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЗА ПРЕМ'ЄРСТВА Б. ДЖОНСОНА ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Після того, як Тереза Мей визнала провал у побудові плану виходу Великої Британії з Євросоюзу і заявила про свою відставку, Борис Джонсон вирішив балотуватися на посаду прем'єр-міністра. Александр Борис де Пфєффель-Джонсон – британський політик і журналіст, колишній міністр закордонних справ Британії (подав у відставку 9 липня 2018 року), один з лідерів кампанії за вихід Великої Британії з ЄС, колишній міністр тіньового кабінету міністрів опозиції, колишній мер Лондона. На парламентських виборах у 2015 році Джонсон був обраний членом парламенту, при цьому він продовжував виконувати свої обов'язки мера Лондона до травня 2016 року [34].

24 липня 2019 року Б. Джонсон офіційно став прем'єр-міністром країни після того, як на зустрічі в Букінгемському палаці Єлизавета II попросила його сформувати новий склад уряду. Він був і залишається прихильником жорсткого "Brexit" і одним із найскандальніших політиків Великої Британії [57].

Вже 28 серпня 2019 року прем'єр-міністр Б. Джонсон наніс перший удар в жорсткій «боротьбі за Брекзіт», коли за кілька днів до повернення парламенту з канікул він оголосив так звану «Пророгацію» – перерву в роботі парламенту – на цілих п'ять тижнів, до середини жовтня. Рішення викликає вибух обурення серед усіх опонентів Б. Джонсона. Він стверджує, що перерва потрібна для підготовки законодавчої програми уряду. Опоненти стверджують, що прем'єр хоче позбавити Палату громад можливості запобігти «жорсткому Брекзіту» і звинувачують Б. Джонсона в підриві демократичних основ і втягуванні королеви в політику (пророгацію оголошує королева, але робить це автоматично, виконуючи побажання прем'єра).

Умови пророгації все ж залишали Палаті громад кілька робочих днів на початку вересня, і опозиційна більшість за один день 4 вересня 2019 року завдало

Борису Джонсону два удари: прийняла закон, що забороняв «жорсткий Брекзйт» і прямо просити прем'єр-міністру Євросоюз про нову відстрочку виходу Британії з ЄС – до 31 січня 2020 року, а також відмовилася проводити позачергові вибори в зручний Б. Джонсону термін.

28 вересня 2019 року Верховний суд Великої Британії, розглянувши питання про пророгацію, прийняв унікальне рішення: судді одноголосно вирішили, що Б. Джонсон неправомірно відправив парламент на довгу перерву перед самим запланованим виходом країни з Євросоюзу. Опоненти Б. Джонсона заявили, що після такого прем'єр зобов'язаний піти у відставку. Але він не пішов [49].

Найбільш вагомим досягненням Б. Джонсона у питанні Брекзйту слід вважати 17 жовтня 2019 року, коли делегації Великої Британії та ЄС в останній момент, в день саміту Євросоюзу, встигають домовитися про новий варіант угоди про вихід – точніше, про нове рішення проблеми кордону між Північною Ірландією і Республікою Ірландія. Північна Ірландія згідно з домовленістю частково залишиться в митному просторі ЄС.

Голова делегації ЄС на переговорах по брексіту Мішель Барньє заявив, що важкі переговори принесли результат: «Пріоритет ЄС і Британії – захистити світ, захистити стабільність на ірландському острові, – сказав він. Нам потрібно було знайти порозуміння по двом цілям. Перше – включити в Угоду про Брекзйт законний і реально здійснений спосіб уникнути появи прикордонних постів між Ірландією і Північною Ірландією, зберегти загальноірландську економіку і захистити єдиний ринок ЄС. Друге – для прем'єр-міністра Джонсона і Британії було надзвичайно важливо, щоб Північна Ірландія залишилася в рамках британського митного простору. І ми змогли знайти рішення» [28].

Велика частина угоди повторює домовленості, досягнуті Терезою Мей в 2018 році. Проте були внесені зміни, що в основному стосуються Північної Ірландії. Основні положення Угоди про Брекзйт між Урядом Б. Джонсона та Європейським Союзом представлено на рис. 4.1.

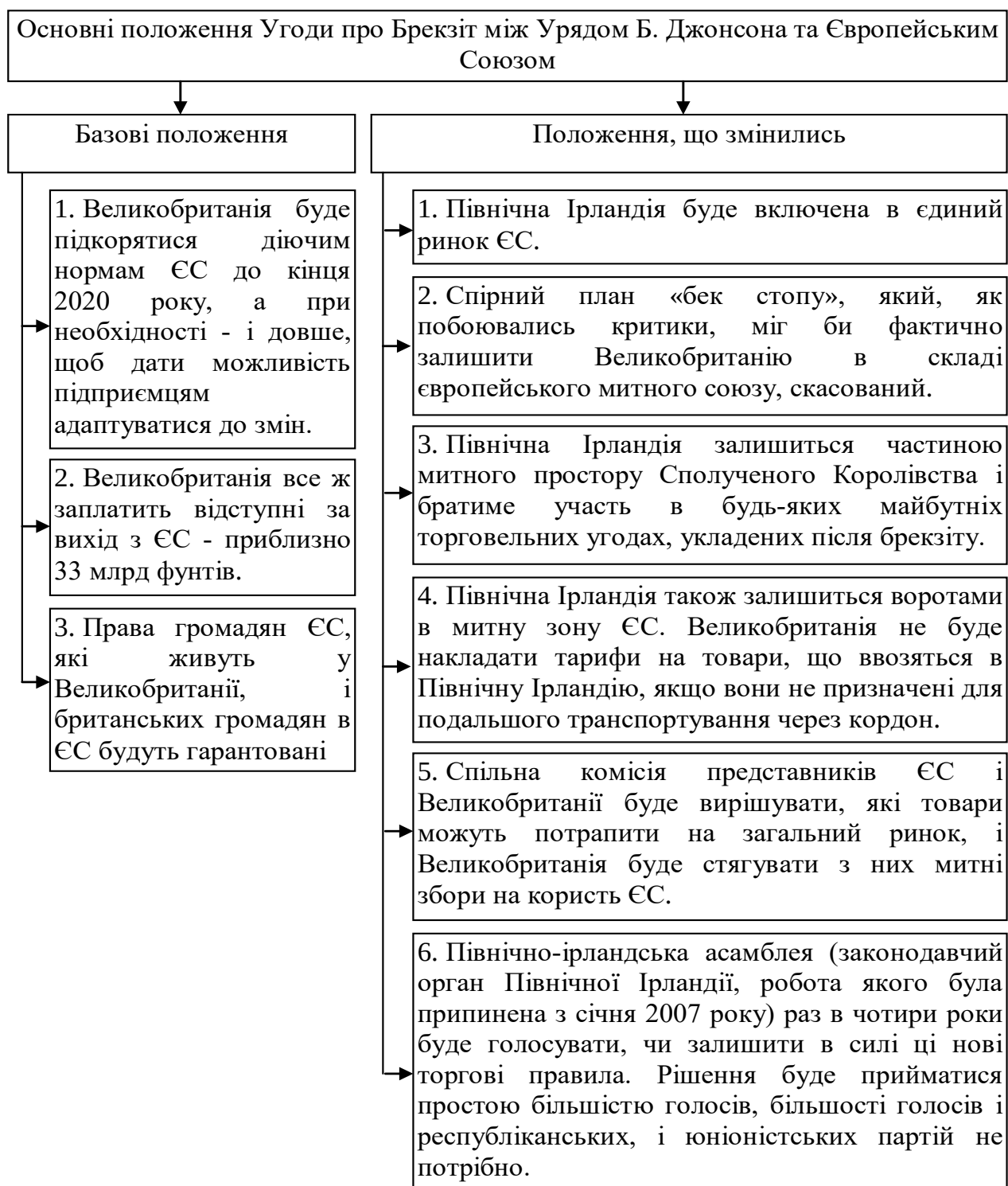

Рис. 4.1. Основні положення Угоди про Брекзін між Урядом Б. Джонсона та Європейським Союзом

Джерело: складено за [28]

Представлена Угода мала бути затверджена на саміті ЄС 17-18 жовтня 2019 року, а потім її повинна була схвалити британська Палата громад на

екстреному засіданні в суботу 19 жовтня. Однак, Палата громад, в якій більшість склали опоненти Бориса Джонсона, могла не прийняти новий варіант угоди про вихід.

З цього приводу лідер опозиції Джеремі Корбін заявив, що новий договір виглядає навіть гірше, ніж той, який був укладений з ЄС Терезою Мей. За словами Корбіна, він повинен бути відкинутий парламентом. Союзниця консерваторів в британському парламенті, Демократична юніоністська партія Північної Ірландії (ДЮП) заявила, що розбіжності з питань про кордон зберігаються, і що партія все ще не готова підтримати нову угоду [28].

19 жовтня 2019 року Борис Джонсон, підкоряючись рішенням парламенту, відправляє в ЄС прохання про відстрочку брекзита, але докладає до неї другого листа, в якому повідомляє, що вважає прохання про відстрочку помилкою. Це послання було відправлено в Брюссель дипломатичним співробітником і супроводжувалося другим листом – на цей раз за підписом Бориса Джонсона – в якому сказано, що він вважає відстрочку брексіта помилкою. У другому листі Джонсон зазначає, що уряд не залишить спроб провести узгоджений з Євросоюзом варіант угоди через британський парламент і прем'єр висловлює впевненість, що до 31 жовтня, на яке заплановано вихід Британії з ЄС, це вдасться зробити [45].

Разом з цими двома листами до Брюсселя відправили записку за підписом сера Тіма Берроу – представника Британії в Євросоюзі. У ній пояснюється, що перший лист відправлено виключно заради виконання закону. Сам Джонсон перед його відправкою обдзвонив європейських лідерів і попередив, що фактично воно «не від нього, а від парламенту».

Глава Європейської ради Дональд Туск підтвердив одержання листа з проханням про відстрочку, повідомивши в твітті, що тепер проконсультується з лідерами ЄС, чи продовжувати термін виходу Британії з Євросоюзу [45].

28 жовтня 2019 року Європейський союз погоджується на прохання Великої Британії відкласти її вихід з союзу на три місяці, до 31 січня 2020 року. За цей час Велика Британія має намір провести позачергові вибори, які, як

сподіваються політики, виведуть їх з патової ситуації, що склалася навколо брекзита [29].

Домігшись відстрочки виходу з ЄС і ліквідувавши загрозу обвального брекзита, більшість Палати громад погоджується на позачергові вибори: за пропозицію уряду провести їх 12 грудня голосують 428 депутатів, проти – всього 10.

Отже, позачергові вибори до Палати громад відбулися 12 грудня 2019 року. Консервативна партія на чолі з Б. Джонсоном перемагла на позачергових виборах Палати громад. Торі набирають 43,6 % голосів, що всього на 1,2 % більше, ніж провальні для партії і її тодішнього лідера Терези Мей вибори 2017 року, але роз'єднаність їх опонентів, невиразна позиція лідера Лейбористської партії Джеремі Корбін щодо брекзита і його особиста непопулярність укупі з особливостями британської виборчої системи дозволили консерваторам завоювати абсолютну більшість: 365 з 650 місць в Палаті громад [32].

Після того, як вірна Б. Джонсону більшість в новому складі Палати громад без проблем затверджує умови виходу з ЄС, Борис Джонсон і керівники Європейської Ради та Єврокомісії – окремо, в Лондоні і Брюсселі – 24 січня 2020 року підписують угоду про вихід Британії.

31 січня 2020 року Велика Британія офіційно вийшла з ЄС, хоча в реальності поки майже нічого не змінюється: Британія втрачає представництво і право слова в керівних органах Євросоюзу, але залишається частиною єдиного економічного простору ЄС і продовжує підкорятися його правилам до кінця перехідного періоду, який триватиме до 31 грудня 2020 року. Протягом цього часу сторони повинні домовитись про те, на яких умовах їм торгувати і взагалі співіснувати в подальшому.

У зв'язку з цим виникають закономірні питання про долю самої економічної інтеграції в Європі. На погляд автора, найбільш важливими є три аспекти [18, с.177]:

- територіальні зрушення в господарській діяльності підприємств на території ЄС і Великобританії, обумовлені встановленням нового економічного

кордону в Європі;

- можливі трансформації інституційної структури ЄС і в цілому положення інтеграційного угруповання в світі (як для мінімізації негативного впливу Брекзиту, так і в рамках реалізації заходів, які раніше могла блокувати Великобританія);

- зміни в сфері міграції трудових ресурсів (тим більше що безконтрольне переміщення мігрантів по території ЄС було однією з основних причин підтримки британським населенням виходу з інтеграційного угруповання) [18].

У найближчі роки Велику Британію чекають серйозні негативні наслідки Брекзиту. Цілком очевидно, що Великобританія буде відсторонена від розробки нових економічних правил, що діють не тільки на просторі ЄС, але і помітно впливають на її економічних партнерів, особливо сусідів (адже у Великобританії в 2016 р 44% товарного експорту і 54% імпорту припадало на ЄС).

Найбільш значущі наслідки для Великої Британії, що будуть мати місце внаслідок Брекзиту, як поточні, так і в довгостроковій перспективі, на думку автора, представлено на рис. 4.2.

1. Велика Британія втрачає голос у вищих політичних органах ЄС, що впливає на розклад сил і прийняття рішень. З 1 лютого 2020 року на картах ЄС Великобританію позначають сірим або бежевим кольором – так в Євросоюзі відзначають «треті країни». Ці символічні жести відображають перший етап негайних наслідків Brexit для Лондона – Британію виключають з Європарламенту, Ради ЄС та всіх інших політичних органів Євросоюзу [13].

З півночі 31 січня по Брюсселю британські дипломати і єврочиновники втратили доступ до внутрішніх баз даних ЄС. Серед них мережа дипломатичної комунікації між 139 делегаціями ЄС у всьому світі, бази законодавчих ініціатив і внутрішніх службових записок Євросоюзу.

Уже в перший робочий день після Brexit, 3 лютого, британські офіційні особи не змогли вільно потрапити в будівлі органів ЄС – їм наказано повернути пропуски та ключі. Британці зможуть подати заявку на обмежену кількість дипломатичних пропусків в Європейський парламент, однак навряд чи

отримають звичайний доступ до інших установ ЄС [13].

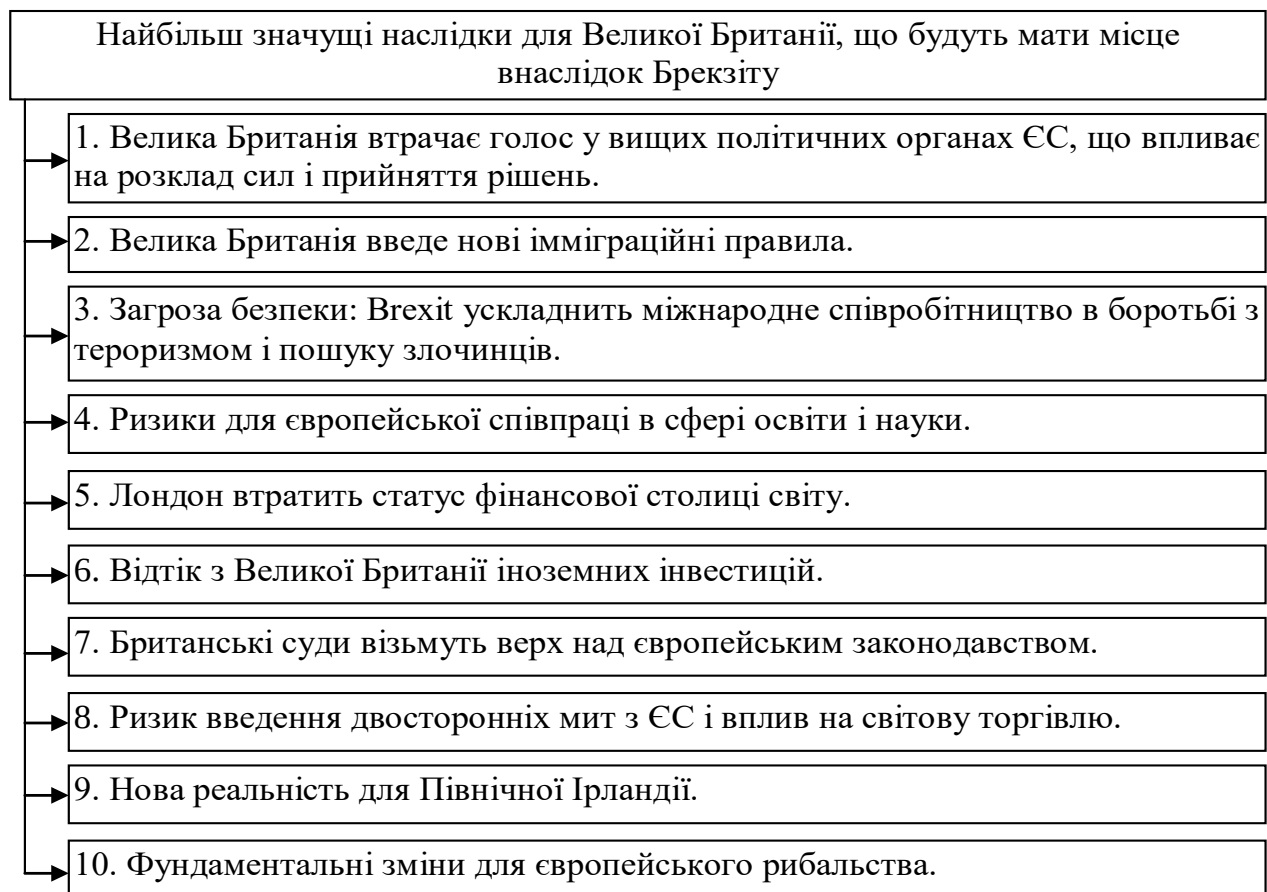

Рис. 4.2. Найбільш значущі наслідки для Великої Британії, що будуть мати місце внаслідок Брекзиту

Джерело: розроблено за [13; 22; 27; 31; 33]

Своїх повноважень позбавились всі 73 британських євродепутата. Їх місця в Європарламенті розподілили серед решти країн-членів ЄС. Втім, представництво Великобританії в Брюсселі (відоме як UKRep) продовжить свою роботу – перед будівлею зникне прапор ЄС, проте офіс продовжить представляти інтереси Лондона в Євросоюзі.

2. Велика Британія введе нові імміграційні правила. До сих пір Великобританія була зобов'язана дотримуватися одного з чотирьох базових принципів ЄС – свободи пересування робочої сили. І хоча країна не входить до Шенгенської зони і завжди мала власний візовий режим, громадяни країн ЄС і Європейської економічної зони могли відносно вільно жити і працювати в

Британії [22].

Brexit змінить цю реальність. Тепер міграція потрапляє в поле британського законодавства і Лондон має намір ввести нові правила в цій сфері. Якими точно вони будуть і коли вступлять в силу – на даний момент неясно. Однак і уряд Терези Мей, і кабінет Бориса Джонсона декларували схожу мету: обмежити приплив некваліфікованих мігрантів з країн ЄС.

Тереза Мей пропонувала ввести поріг зарплати в 30 тис. фунтів стерлінгів – лише ті, хто отримав подібні робочі контракти, могли б розраховувати на життя в Британії. Саме таке обмеження зараз діє для громадян країн, що не входять в ЄС (робоча віза Tier 2). Однак, Б. Джонсон має намір застосувати більш гнучкий підхід і ввести для громадян ЄС систему балів, в якій зарплата була б лише одним з показників (подібно Австралії).

Нові правила можуть запрацювати вже з 1 січня 2021 року, відразу після закінчення перехідного пост-Brexit періоду. Фінальне рішення уряд Б. Джонсона прийме після того, як отримає рекомендації консультативного комітету з міграції [22].

3. Загроза безпеки: Brexit ускладнить міжнародне співробітництво в боротьбі з тероризмом і пошуку злочинців. Великобританія збереже доступ до баз даних ЄС в сфері боротьби зі злочинністю лише на перехідний період – до кінця 2020 року. Йдеться про дані перетину кордонів, інформації про пасажирів літаків і про реєстрацію транспортних засобів, базах відбитків пальців і профілів ДНК і т.д [18].

Надалі ж Британії доведеться окремо домовлятися про те, як налагоджувати співпрацю з ЄС в області безпеки. Про це ще в 2018 році попереджав Мішель Барньє, головний парламентар про Brexit від Брюсселя. Саме тому багатопрофільні експерти, включаючи лондонський Королівський Об'єднаний інститут оборонних досліджень, висловлювали побоювання, що Brexit може ускладнити європейське і міжнародне співробітництво у запобіганні терактів і затриманню злочинців.

4. Ризики для європейської співпраці в сфері освіти і науки. Як очікується,

Brexit серйозно – і скоріше негативно – вплине на кооперацію британських вчених з їхніми європейськими колегами, а також на університети і студентів в Британії і ЄС.

Ще кілька років тому головні з цих ризиків сформулював Кен Мейхью, почесний професор у сфері освіти і економіки Оксфордського університету [18]:

- втрата фінансування для британських наукових досліджень з європейських джерел;
- втрата Британією студентів з інших країн-членів ЄС;
- ускладнення можливості наймати викладачів з країн-членів ЄС;
- загроза для можливості британських студентів вчитися за кордоном.

Найбільші ж побоювання стосуються програми Еразмус (Erasmus) – некомерційної програми ЄС з обміну студентами і викладачами між університетами країн-членів Євросоюзу і єврозони. До сих пір більше 50% британських студентів, які навчалися за кордоном, користувалися можливостями цієї програми. Британія залишається в Еразмус до кінця 2020-го, а от чи буде вона брати участь в програмі далі – залишається предметом переговорів.

5. Лондон втратить статус фінансової столиці світу. Цей неофіційний статус, додає Британії чимало ваги та інвестиційної привабливості, вже опинився під питанням через Brexit. Про це свідчать результати дослідження Global Regulatory Outlook консалтингової компанії Duff & Phelps. У ньому взяли участь 245 топ-менеджерів зі сфери управління активами, банківських та інших фінансових компаній з усього світу [58].

За останні два роки частка тих, хто вважає фінансовим центром світу Нью-Йорк зросла до 56% (на 33 процентних пункту). Кількість же прихильників Лондона впало на 20 процентних пунктів і склала 36% - таким чином, британська столиця виявилася на другому місці. У майбутньому ситуація зміниться ще більше: аналітики впевнені, що скоро лідерство в цьому секторі перейде від Нью-Йорка до мегаполісів в Азії - Гонконгу, Шанхаю і Сінгапуру [53].

6. Відтік з Великої Британії іноземних інвестицій.

Найболючішим наслідком Брекзиту для Великобританії може стати

значний відтік з країни компаній-інвесторів. Ця тенденція помітна на рис. 4.3, на якому наведені дані за прямими іноземними інвестиціями, які надходили на територію Великобританії в період з 1998 по 2019 рр.

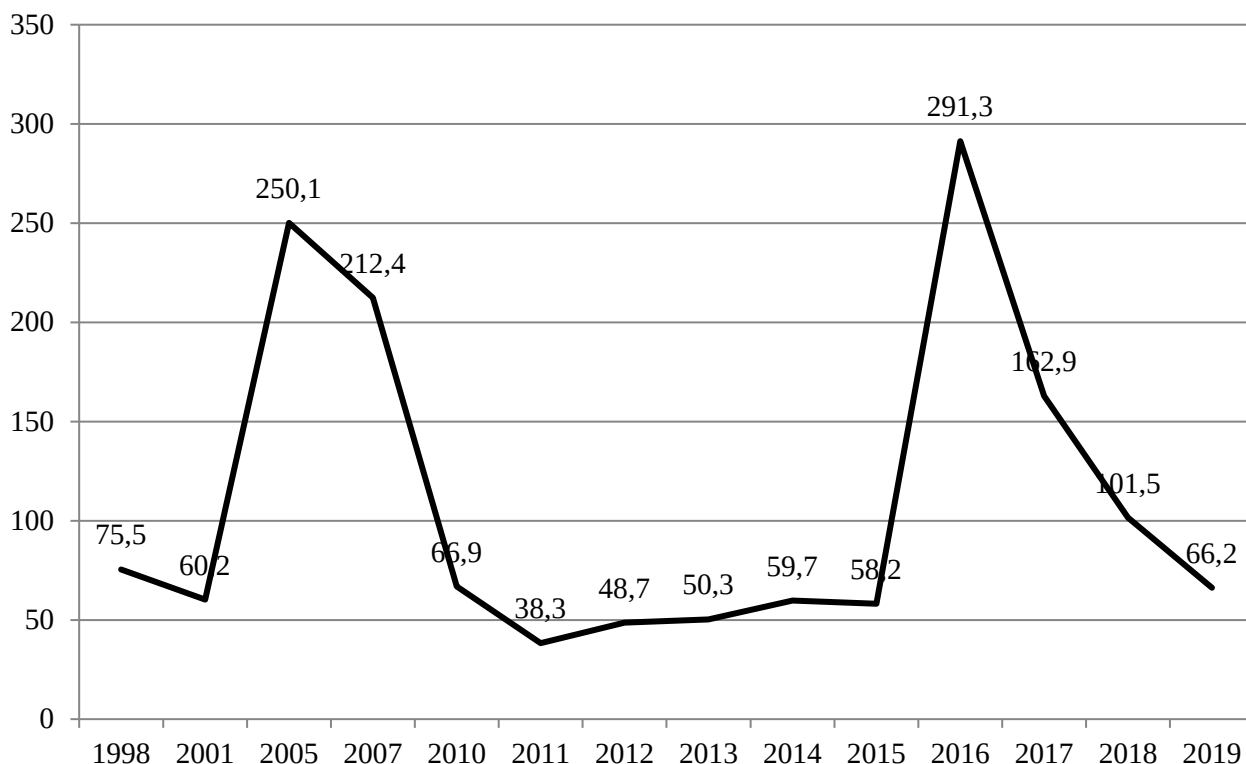

Рис. 4.3. Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку Великої Британії у 1998-2019 рр., млрд.дол.

Джерело: складено за [78]

Можливо, що після 2025-2030 рр. Великобританії вдасться адаптуватися до нових умов і знову почати показувати більш успішну економічну динаміку, ніж під час її перебування в складі ЄС. Однак ЄС теж повинен буде впоратися з економічними викликами, які встануть перед ним (міграційною кризою, проблемами бюджетної дисципліни і боргового навантаження в ряді країн зони Євро і ін.) [7].

7. Британські суди візьмуть верх над європейським законодавством. План виходу Британії з ЄС, який розробив уряд Бориса Джонсона, передбачає, що британські суди зможуть переглядати вже діючі в Сполученому Королівстві норми європейського законодавства.

Таке право вони отримають з початку 2021 року, тобто після закінчення

перехідного пост-Brexit періоду. І якщо план Терези Мей передбачав, що оскаржувати закони ЄС зможе лише Верховний суд Британії, то Джонсон запропонував таку можливість і для судів нижчих інстанцій [31].

8. Ризик введення двосторонніх мит з ЄС і вплив на світову торгівлю. Британії довелося змінити два уряди, щоб домогтися виходу з ЄС, але найскладніша частина переговорів про Brexit ще попереду. Йдеться про те, що до кінця 2020 року – перехідного періоду – Британії належить укласти нові торгові угоди з ЄС, США і багатьма іншими країнами. Поки ж Британія залишатиметься частиною єдиного європейського ринку і митного союзу ЄС, що дозволяє безмитний товарообіг.

Подальше майбутнє британських товарів, як і європейського експорту до Сполученого Королівства, буде залежати від того, чи вдасться Лондону і Брюсселю домовитися про безмитну торгівлю. Якщо такі переговори проваляться і Британія введе мита на товари з ЄС, вони в сумі можуть досягати 5 млрд євро щорічно.

Відповідні заходи для товарів з Британії може ввести і ЄС. За оцінками Конфедерації британської промисловості, якщо торговельні переговори проваляться, мита можуть охопити 90% обсягу британського експорту в ЄС в грошовому обчисленні [31].

9. Нова реальність для Північної Ірландії. Питання Північної Ірландії залишається одним з найскладніших в переговорах Британії та ЄС. Дилема полягала в тому, як узгодити вихід цієї частини Сполученого Королівства з ЄС, і в той же час не допустити появи «жорсткого кордону» між Ірландією (членом ЄС) і Північною Ірландією [27].

Уряд Джонсона домовився з Брюсселем про те, що після Brexit між двома частинами Ірландії не виникне нових додаткових перевірок. Для цього на території Північної Ірландії залишаться в силі європейські норми контролю сільськогосподарських і промислових товарів, а в іншій частині Великобританії – ні. Крім того, Британія вийде з митного союзу ЄС, проте Північна Ірландія продовжить застосовувати європейський митний кодекс ЄС в своїх портах.

Таким чином, Північна Ірландія юридично залишиться британською митною територією, але в реальності митний кордон пройде між Північною Ірландією і іншою частиною Сполученого Королівства. Ці домовленості вступають в силу з 2021 року. Згодом влада Північної Ірландії зможе кожні чотири роки самостійно вирішувати, чи продовжувати застосовувати ці правила для регіону, чи ні [18].

10. Фундаментальні зміни для європейського рибальства. «Битва за рибу», ще одна з найбільш проблемних тем найближчого майбутнього. Після Brexit Лондон відмовиться від Загальної рибальської політики ЄС – вона дозволяла всім країнам ЄС ловити рибу в межах 12 морських миль від британського узбережжя, а самому Євросоюзу – встановлювати квоти на вилов.

Британські рибалки давно домагалися перегляду цієї політики, вважаючи її несправедливою. За рік в ЄС виловлювали близько 6 млн тонн риби, половину з них – в водах Великобританії. При цьому на частку британських рибалок припадало лише 750 тис. тонн [58].

Однак Brexit з 2021 роки (після перехідного періоду) зробить Британію незалежною державою, що повністю відповідає за управління рибальством в своїй винятковій економічній зоні – в 200 морських милях від берега. Тому тепер доступ іноземних риболовних суден до британських вод буде предметом жорстких переговорів з ЄС. Брюссель намагається зберегти статус-кво як частину ширшої торговельної угоди, проте в Лондоні категорично проти такого підходу.

Можна зробити висновок, що економіка Великої Британії на момент проведення референдуму була не готова до того, що країна перестане бути частиною одного з найбільших світових інтеграційних угруповань. Після остаточного переходу від двосторонніх угод з ЄС на введення торгових бар'єрів Великій Британії буде потрібно не менше п'яти років, щоб вивести свою економіку на рівень стадії підйому 2015 р. Отже, можна констатувати той факт, що Велика Британія в 2016 р, проводячи референдум не прорахувала всі можливі ризики. Швидше за все, Сполучене Королівство сподівалося на поступки з боку

Європейського союзу. Але Європарламент зайняв жорстку позицію, і поступок не було. Згідно з узагальнюючим дослідженням Інституту світової економіки Петерсона (Вашингтон, США) втрати Великобританії варіюються від -1,2 до -4,5 % її ВВП – в тому випадку, якщо країні не вдасться укласти торговельну угоду з ЄС і сторони повернуться до торгівлі за правилами Світової організації торгівлі. Якщо ж угоди вдасться досягти, ці втрати вдасться «пом'якшити» приблизно вдвічі, вважають автори доповіді. При цьому, Євросоюзу (на відміну від Британії) вдасться компенсувати більшу частину втрат в експорті та імпорті з Великобританії – через збільшення обсягів торгівлі всередині ЄС і торгівлі з третіми країнами.

Висновки до розділу 4

За результатами проведеного дослідження процесу та наслідків виходу Великої Британії з Європейського Союзу можна зробити наступні висновки:

Визначено, що 24 липня 2019 року Б. Джонсон офіційно став прем'єр-міністром країни після того, як на зустрічі в Букінгемському палаці Єлизавета II попросила його сформувати новий склад уряду. Він був і залишається прихильником жорсткого "Brexit" і одним із найскандальніших політиків Великої Британії.

Встановлено, що найбільш вагомим досягненням Б. Джонсона у питанні Брекзиту слід вважати 17 жовтня 2019 року, коли делегації Великої Британії та ЄС в останній момент, в день саміту Євросоюзу, встигають домовитися про новий варіант угоди про вихід - точніше, про нове рішення проблеми кордону між Північною Ірландією і Республікою Ірландія. Північна Ірландія згідно з домовленістю частково залишиться в митному просторі ЄС.

Основні положення Угоди про Брекзит між Урядом Б. Джонсона та Європейським Союзом представлено в роботі. Зроблено висновок, що велика частина угоди повторює домовленості, досягнуті Терезою Мей в 2018 році. Протебули внесені і зміни Головні зміни, що в основному стосуються Північної

Ірландії. Представлена Угода мала бути затверджена на саміті ЄС 17-18 жовтня 2019 року, а потім її повинна була схвалити британська Палата громад на екстреному засіданні 19 жовтня 2019 року. 19 жовтня 2019 року Борис Джонсон, підкоряючись рішенням парламенту, відправляє в ЄС прохання про відстрочку брекзита.

Дослідження засвідчили, що 28 жовтня 2019 року Європейський союз погоджується на прохання Великої Британії відкласти її вихід з союзу на три місяці, до 31 січня 2020 року. Домігшись відстрочки виходу з ЄС і ліквідувавши загрозу обвального брекзита, більшість Палати громад погоджується на позачергові вибори: за пропозицію уряду провести їх 12 грудня голосують 428 депутатів, проти - всього 10.

Визначено, що після того, як вірна Б. Джонсону більшість в новому складі Палати громад без проблем затверджує умови виходу з ЄС, Борис Джонсон і керівники Європейської Ради та Єврокомісії - окремо, в Лондоні і Брюсселі – 24 січня 2020 року підписують угоду про вихід Британії. 31 січня 2020 року Велика Британія офіційно вийшла з ЄС, хоча в реальності поки майже нічого не змінюється: Британія втрачає представництво і право слова в керівних органах Євросоюзу, але залишається частиною єдиного економічного простору ЄС і продовжує підкорятися його правилам до кінця перехідного періоду, який триватиме до 31 грудня 2020 року . Протягом цього часу сторони повинні домовитися про те, на яких умовах їм торгувати і взагалі співіснувати в подальшому.

Узагальнено найбільш значущі наслідки для Великої Британії, що будуть мати місце внаслідок Брекзиту, як поточні, так і в довгостроковій перспективі. Після остаточного переходу від двосторонніх угод з ЄС на введення торгових бар'єрів Великій Британії буде потрібно не менше п'яти років, щоб вивести свою економіку на рівень стадії підйому 2015 р.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження передумов, сучасного стану та наслідків виходу Великої Британії з Європейського Союзу можна зробити такі висновки:

1. Визначено, що Велика Британія має чимало величних сторінок державотворення, які стали предметом гордості її громадян, заклали основи політичних традицій і високого статусу держави у світі. При цьому в історії країни відбувалися неоднозначні процеси політичного розвитку, наявні проблемні аспекти зовнішньої політики, які викликають суперечливу реакцію в суспільстві, відображають своєрідну традицію державно-політичної самоідентифікації мешканців Туманного Альбіону. Одним з таких суперечливих історичних процесів розвитку новітньої зовнішньої політики Сполученого Королівства стала участь в європейській інтеграції.

2. Встановлено, що договір про приєднання був підписаний 22 січня 1972 р. і набрав чинності 1 січня 1973 р. [13]. Після приєднання до ЄС Великобританія за короткий період часу значно покращила свої показники економічного розвитку, що представлено на рис. 1.1. Однак, з моменту приєднання Великої Британії до Співтовариства, проблеми її перебування в угрупованні тільки нарощувались.

3. Обґрунтовано, що за часів урядів М. Тетчер Британія в цілому підтримувала розвиток політичної співпраці країн-членів ЄС на міждержавному рівні, але виступала категорично проти формування військово-політичного сегмента Співтовариств. У 1970 році в рамках ЄЕС створено механізм Європейського політичного співробітництва як систему взаємних консультацій, обміну інформацією і розробки спільних рішень на рівні експертних груп і міністрів закордонних справ. Його активно використовували британські уряди. Наприклад, М. Тетчер не оминала нагоди на міжнародній арені говорити від імені Європи, використовуючи членство країни в ЄЕС як додатковий аргумент у

зовнішній політиці.

4. Узагальнено чотири сфери реформування ЄС у реалізації політики гнучкої інтеграції уряду Д. Кемерона. Запропоновані Великою Британією засоби в чотирьох сферах реформування ЄС є лише висловлення власної позиції Сполученого королівства із зазначених питань. Отже, якщо власне говорити про передумови Brexit, то варто виокремити переговори прем'єра-консерватора Девіда Кемерона з лідерами ЄС у 2015-2016 рр. Британія намагалась для себе виторгувати нові преференції. Угоду підписали 19 лютого 2016 року на саміті ЄС.

5. Дослідження засвідчило, що у січні 2013 року Д. Кемерон пообіцяв, що у разі перемоги консерваторів на парламентських виборах 2015 року, уряд Великої Британії проведе переговори про більш вигідні умови продовження британського членства в ЄС, а потім – референдум про членство Великої Британії в ЄС, причому позиція уряду з питання членства залежатиме від результату переговорів з ЄС. Референдум щодо членства Великої Британії в ЄС, також названий як Brexit (скорочення від англ. Britain + exit) – референдум, що відбувся у Великій Британії та Гібралтарі 23 червня 2016 року з 7 до 22 год.

6. Визначено, що остаточними результатами голосування було визнано 51,9 % за вихід з ЄС та 48,1 % щодо невиходу з ЄС, при явці 72,2 %. Така незначна різниця у результатах призвела до того, що подальші відносини між Великою Британією та ЄС не одразу набрали визначеного характеру. Неочікуваний результат референдуму викликав великий резонанс у світовій спільноті, масові суспільні заворушення, а британський уряд опинився у непростому становищі. Лідер Консервативної партії прем'єр-міністр Девід Камерон подав у відставку і вже 11 липня після внутрішньопартійного голосування новим лідером партії стала Тереза Мей.

7. Доведено, що Тереза Мей, яка не пропрацювала на своїй посаді й трьох повних років, зрештою була усунута з неї внаслідок позиційної боротьби всередині її власної Консервативної партії. Вона намагалася досягти своєї останньої мети майже з нечуваним заповзяттям, кажуть деякі її соратники по

партії, що залишилися їй вірними. Натомість її опоненти вважають, що Мей була при цьому вже занадто впертою.

8. Після того, як Тереза Мей стала прем'єркою, вона керувалася гаслом "Brexit означає Brexit" та запевнила, що поважатиме та втілить у життя волю народу, висловлену на референдумі. Цю фразу вона повторювала постійно – і під час публічних виступів, і під час кожного раунду переговорів у Брюсселі – і навіть тоді, коли вже стало зрозуміло, що Brexit є набагато складнішим процесом, ніж собі могли уявити британці. Завдяки цьому британську прем'єрку навіть почали називати «Мей-ботом», тобто гібридом робота і політика.

9. Дослідження засвідчили, що під час свого прем'єрства Тереза Мей та її Уряд розглядали різні варіанти співробітництва Великої Британії під час Brexit. Зокрема, 2 жовтня 2016 року Тереза Мей оголосила, що Об'єднане Королівство подасть заявку на вихід з ЄС у березні 2017 року, тому що потрібно напрацювати позицію Британії у майбутніх переговорах. Варіанти виходу з ЄС, що обговорювались, представлені в роботі.

10. Визначено, що у березні 2017 року Велика Британія подала заявку на вихід з ЄС, користуючись статтею 50 Маастрихтського договору. Для більш успішного і швидкого виходу процес переговорів поділили на три етапи.

11. Аналіз показав, що перший етап переговорів про вихід Великої Британії з ЄС тривав з 19 червня до 8 грудня 2017 р. Ключовими питаннями окреслили проблему мігрантів, права європейських та британських громадян щодо проживання та роботи, виплати Великою Британією Євросоюзу за її бюджетними зобов'язаннями за період членства в ЄС (аж до 2020 року) та можливі умови торговельної та митної угоди.

12. Узагальнено, що на другому етапі обговорювались європейсько-британські відносини у сфері торгівлі, питання участі Британії у європейських економічних структурах (Митний союз та Європейський економічний простір) та розробка Угоди при вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу. 19 березня 2018 року презентували перший варіант попередньої угоди про вихід. Основні успіхи стосуються питання проживання та працевлаштування громадян,

власне перехідного періоду і частково товарообігу

13. Визначено, що основним результатом третього етапу переговорів було доопрацювання попередньої угоди та остаточне вирішення гострих питань – ірландського та місця Британії у європейських структурах після Brexit. Проте, уже чітко простежується тенденція кризи не тільки у переговорах, а й всередині естеблішменту Британії. Лише 14 листопада сторони представили Попередню угоду щодо виходу Сполученого Королівства Велика Британія та Північна Ірландія з Європейського Союзу та Європейської спільноти з атомної енергії.

14. Обґрунтовано, що активна останньої фаза переговорів щодо Brexit розпочалась 12 липня 2018 року, коли уряд Британії опублікував «Чекерс план» (Chequers plan). «Чекерс план», запропонований Терезою Мей виявився нежиттєздатним та зазнав ніщивної критики серед опонентів. Прем'єр-міністр Великої Британії зазнала поразки, що призвело до її подальшої відставки з посади очільниці уряду.

15. Встановлено, що 4 грудня 2018 року у Вестмінстері почалися дебати щодо Угоди про вихід Британії з ЄС та Політичної декларації про майбутні відносини. У перший же день 5-денних дебатів уряд Терези Мей зазнав три поразки. Серед депутатів не склалося більшості ні по одному з варіантів Брекзиту. Британці незадоволені Угодою з ЄС, проте й серед них не було єдності щодо вирішення проблеми відносин з ЄС. Таким чином, в ході переговорів Європейський союз зміг домогтися всіх поставлених перед ними завдань, а Великій Британії довелося йти на серйозні поступки.

16. Узагальнено, що 24 травня 2019 року було оголошено, що 7 червня Тереза Мей покине пост лідера Консервативної партії Великобританії, але буде виконувати обов'язки глави кабінету міністрів до завершення виборів нового лідера консерваторів. Причиною, що підштовхнула Терезу Мей до прийняття такого рішення, стала неможливість провести через парламент угоду з ЄС про умови Brexit. Прем'єр-міністр зіткнулася з жорсткою протидією власного кабінету міністрів своїм останніх пропозиціям по Brexit, зробленим з метою домогтися прийняття угоди депутатами.

17. Узагальнено, що 24 липня 2019 року Б. Джонсон офіційно став прем'єр-міністром країни після того, як на зустрічі в Букінгемському палаці Єлизавета II попросила його сформувати новий склад уряду. Він був і залишається прихильником жорсткого "Brexit" і одним із найскандальніших політиків Великої Британії. Найбільш вагомим досягненням Б. Джонсона у питанні Брекзиту слід вважати 17 жовтня 2019 року, коли делегації Великої Британії та ЄС в останній момент, в день саміту Євросоюзу, встигають домовитися про новий варіант угоди про вихід – точніше, про нове рішення проблеми кордону між Північною Ірландією і Республікою Ірландія. Північна Ірландія згідно з домовленістю частково залишиться в митному просторі ЄС.

18. Після того, як вірна Б. Джонсону більшість в новому складі Палати громад без проблем затверджує умови виходу з ЄС, Борис Джонсон і керівники Європейської Ради та Єврокомісії – окремо, в Лондоні і Брюсселі – 24 січня 2020 року підписують угоду про вихід Британії. 31 січня 2020 року Велика Британія офіційно вийшла з ЄС, хоча в реальності поки майже нічого не змінюється: Британія втрачає представництво і право слова в керівних органах Євросоюзу, але залишається частиною єдиного економічного простору ЄС і продовжує підкорятися його правилам до кінця перехідного періоду, який триватиме до 31 грудня 2020 року. Протягом цього часу сторони повинні домовитися про те, на яких умовах їм торгувати і взагалі співіснувати в подальшому.

19. Доведено, що економіка Великої Британії на момент проведення референдуму була не готова до того, що країна перестане бути частиною однієї з найбільших світових інтеграційних угруповань. Після остаточного переходу від двосторонніх угод з ЄС на введення торгових бар'єрів Великій Британії буде потрібно не менше п'яти років, щоб вивести свою економіку на рівень стадії підйому 2015 р. Євросоюзу (на відміну від Британії) вдасться компенсувати більшу частину втрат в експорті та імпорті з Великобританії – через збільшення обсягів торгівлі всередині ЄС і торгівлі з третіми країнами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Література

1. Ананьева Е.В. Брекзит: предыстория и причины. *Международная жизнь*. 2018. № 2. С. 22-35.
2. Бабынина Л.О. Великобритания и ЕС: перспективы сотрудничества. *Современная Европа*. 2018. № 4. С. 57-67.
3. Бжезінський З. Стратегічне бачення: Америка і криза глобальної влади [пер. з англ. Г. Лелів]. Львів : Літопис, 2012. 168 с.
4. Великобритания: эпоха реформ / под ред. А. А. Громыко. Москва : Весь Мир, 2007. 536 с.
5. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу [2-ге вид., доп. і перероб.]. Київ: Вид. дім "КиєвоМогилянська Академія", 2011. 395 с.
6. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика : пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2011. 464 с.
7. Гранчак Т. Brexit: результати, наслідки, прогнози. *Інформаційно-аналітичний журнал*. 2017. №12. С. 33-39.
8. Грицяк І., Говоруха В., Стрельцов В. Правова та інституційна основи Європейського Союзу: Підручник / За заг. ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого та ін. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2009. 620 с.
9. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2014. 656 с.
10. Грубінко А.В. Участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції: між атлантизмом та європеїзмом. *Європейські історичні студії*. 2015. № 1. С. 6–17.
11. Дерєга В.В. Характерні риси й особливості розширення ЄС. Світова та

європейська інтеграція: Навч. посіб. / За ред. Багмет М. О. Миколаїв: Вид-во МДГУ, 2008. С. 120–139.

12.Грубінко А.В. Європейська політика Великої Британії в контексті проблем та перспектив розвитку СЗППБ ЄС (2010-2014 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 41. С. 175-181.

13.Дилеммы Британии: поиск путей развития / под ред. Ал.А. Громыко, Е.В. Ананьевой. Москва: Весь Мир, 2014. - 480 с.

14.Европеизм и атлантизм в политике стран Европейского союза / отв. ред. Н.К. Арбатова. Москва : ИМЭМО РАН, 2009. 118 с.

15.Європейська інтеграція: навч. посібник. / за ред. М.. Макаренка, Л.І. Хомутенко; [М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко, І. І. Д'яконова та ін.]. Київ : ЦУЛ, 2014. 344 с.

16.Зайцев Б., Коваль Н. Ключові аспекти виходу Великої Британії з ЄС: наслідки для України / Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при МЗС : аналітична записка. Київ.: ЦМД, 2019. С. 1-8.

17.Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / за ред. Л.В. Губерського. 2-ге вид., виправл і доповн. Київ : Знання, 2012. 759 с.

18.Малихин А.Б. Последствия выхода Великобритании из состава ЕС. *Вестник Института экономики Российской академии наук*. Москва: 2019. № 4. С. 169-181.

19.Сабадаш В.В., Гаврилова В.В. Економіко-інституційний аналіз наслідків дезінтеграційних процесів у Європейському Союзі. *Механізм регулювання економіки*. 2016. № 4. С. 127-137.

20.Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира. : пер. с англ. Москва : Альпина Паблишер, 2003. 504 с.

21.Яковенко Н.Л. Велика Британія в міжнародних організаціях: навчальний посібник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. 400 с.

22.Яковюк І. Brexit: причини і наслідки британського референдуму. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матер. наук. конф. Харків : Право, 2016. С. 25-28.

23.Biscop S. The UK and European defence: leading or leaving / S. Biscop // *International Affairs*. Oxford : The Royal Institute of International Affairs, 2012. № 88:6. P. 1297–1313.

24.Cyr A. Britain, Europe and the United States: change and continuity / I. Arthur Cyr. *International Affairs*. Oxford : The Royal Institute of International Affairs, 2012. № 88:6. P. 1315–1330.

25.Draft Withdrawal Agreement - 19 March 2018 / Department for Exiting the European Union. London, 2018. 129 p.

Інтернет-джерела

26.Ананьева Е.В. Дебаты в британском парламенте по Соглашению с ЕС. / Е.В. Ананьева // Аналитические записки Института Европы РАН. 2018. № 52 (148). URL: <http://instituteofeurope.ru/images/uploads/analitika/2018/an148.pdf>.

27.Бонтуш І. ЄС без Великобританії: нова форма співпраці чи розпад союзу? URL: <http://iac.org.ua/yes-bezvelikobritaniyi-nova-forma-spivpratsi-chi-rozpad-soyuzu/>

28.Борис Джонсон достиг с ЕС нового соглашения о брексите. Чем оно отличается от старого? URL: <https://www.bbc.com/russian/news-50068000>

29.Брексит снова отложен. Евросоюз дал Британии отсрочку – до 31 января. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-50207971>

30.Британський прем'єр Тереза Мей оголосила про відставку. Що це означає для Brexit і України? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29961065.html>

31.Вплив Brexit на економіку Великобританії. URL: <http://chp.com.ua/statipartnerov/finansy-banki-ekonomika/item/42593-vliyanie-brexit-na-ekonomiku-velikobritanii>

32.Выборы в Британии: убедительная победа партии Бориса Джонсона. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-50765298>

33.Громыко А.А. Англия перед выбором. *Независимая газета. Дипкурьер*. 2015. URL: http://www.ieras.ru/gromyko_ar7.htm

34.Джонсон: Великобританія вийде з ЄС ще у жовтні. URL: <https://www.dw.com/uk/джонсон-великобританія-вийде-з-єс-ще-у-жовтні/a-50721347>

35.Другий раунд переговорів щодо Brexit: чого очікувати. URL: <http://www.dw.com/uk/%-39725024>

36.Європарламент проголосував за початок другої фази переговорів щодо Brexit. URL: <http://tyzhden.ua/News/205809>

37.ЄС без Великобританії: нова форма співпраці чи розпад союзу? // Free Voice Information Analysis Center. 2015. URL: <http://iac.org.ua/yes-bez-velikobritaniyi-nova-formaspivpratsi-chi-rozpad-soyuzu/>.

38.Закони ЄС діятимуть для Британії до кінця перехідного періоду. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2862712-zakoni-es-diatimut-dla-britanii-do-kinca-perehidnogo-periodu.html>

39.Итоги 2017 года. "Брексит" становится неизбежным. Часть 1 URL: <https://www.europalibera.org/a/blog-ernestvardanean/28933524.html>

40.Лейбористи у британському парламенті підтримують "норвезький" варіант у відносинах з ЄС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2672247-lejboristi-u-britanskomu-parlamenti-pidtrimaut-norvezkij-variant-u-vidnosinah-z-es.html>

41.Не только Brexit: главные шаги Терезы Мэй в политической карьере. URL: <https://www.rbc.ru/politics/24/05/2019/5ce6ac4e9a79471d9e74c0a8>

42.Переговори між Британією та ЄС щодо Brexit зайшли в глухий кут - Мей / Тиждень.ua. URL: <https://tyzhden.ua/News/220084>

43.Переговори після Brexit: у Брюсселі й Лондоні кажуть про серйозні розбіжності. URL: <https://www.dw.com/uk/переговори-після-brexit-у-брюсселі-й-лондоні-кажуть-про-серйозні-розбіжності/a-52652610>

44.Перша фаза переговорів по Brexit завершилася / Газета "День". URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/081217-persha-faza-peregovoriv-po-brexit-zavershylasya-yevrokomisiya>.

45.Почему Борис Джонсон просит одновременно дать отсрочку брексита и не давать ее. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-50047607>

46.Правительство Великобритании выбрало "мягкий Брекзит". Что это значит? URL: <https://meduza.io/feature/2018/07/07/pravitelstvo-velikobritanii-vybralo-myagkiy-brekzit-chto-eto-znachit>

47.Прем'єр Британії Джонсон підписав проект угоди з ЄС щодо "Брекзит" URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30221795.html>

48.Тереза Мей запропонувала лейбористам угоду щодо Brexit. URL: <https://www.dw.com/uk/тереза-мей-запропонувала-лейбористам-угоду-щодо-brexit/a-48605677>

49.Тереза Мэй объявила об отставке. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/6467117>

50.Три роки страждань під знаком Brexit: Тереза Мей здалася і подала у відставку. URL: <https://www.dw.com/uk/три-роки-страждань-під-знаком-brexit-тереза-мей-здалася-і-подала-у-відставку/a-48859979>

51.Шаров О.М. Brexit: "плюси" та "мінуси" для глобальної геоекономіки. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-10/tezi_sharov-o.m.pdf

52.Шелест Г. Brexit зупинився на кордоні: як проблема Північної Ірландії ламає переговори Великої Британії та ЄС. *Європейська правда*. 2017. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/13/7074989>

53.Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/37099/draft_withdrawal_agreement_incl_art132.pdf

54.Brexit : EU leaders set to move talks on to next stage. *BBC News*. 2017. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-42362507>

55.Brexit explained: What is Theresa May's Chequers plan? / *The Irish Times*.

URL: <https://www.irishtimes.com/news/world/uk/brexit-explained-what-is-theresa-may-s-chequers-plan-1.3661485>.

56. Brexit negotiations will start after UK election. *EU Observer*. 2017. URL: <https://euobserver.com/tickers/137614>.

57. Brexit на фінішній прямій: про що Борис Джонсон домовився у Брюсселі? URL: <https://lexinform.com.ua/v-sviti/brexit-na-finishnij-pryamij-pro-shho-borys-dzhonson-domovyvsya-u-bryusseli>

58. Brexit: What happens now? *BBC NEWS*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-46393399>.

59. Brussels hardens Brexit line on EU workers' rights. *Financial Times*. 2017. URL: <https://www.ft.com/content/13845908-25ad-11e7-8691-d5f7e0cd0a16>.

60. Cowburn A. Nicola Sturgeon : Scottish Parliament could veto Brexit / A. Cowburn. *The Independent*. 2016. URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/nicola-sturgeon-veto-brexit-scottish-parliament-eu-referendums-scotland-latest-a7104046.html>.

61. Draft agreement on the withdrawal of the UK from the EU as agreed on negotiators' level on 14 November 2018 URL: https://www.consilium.europa.eu/media/37095/draft_withdrawal_agreement_incl_art132.pdf

62. EU says Brexit transition to end by 31 December 2020. *BBC News*. 2017. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-42426542>.

63. European Council (Art. 50) meeting (15 December 2017) – Guidelines. URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/32236/15-euco-art50-guidelines-en.pdf>.

64. European Council meeting (18 and 19 February 2016) – Conclusions. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21787/0216-euco-conclusions.pdf>

65. HM Government. The future relationship between the United Kingdom and the European Union. July 2018. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/725288/The_future_relationship_between_the_United_Kingdom_and_the_European_Union.pdf.

66. Lusher A. Brexit may never happen, says US Secretary of State John Kerry *The Independent*. 2016. URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/brexit->

latest-news-john-kerry-leaving-the-eu-may-neverhappen-despite-eu-referendum-a7108811.html.

67. Matthew Ward. Statistics on UK-EU trade, briefing paper. *Ward Matthew*. № 7851, 30 November 2018. House of Commons Library. URL: <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7851#fullreport>

68. Negotiating documents on Article 50 negotiations with the United Kingdom. URL: <https://ec.europa.eu/commission/brexit-negotiations/negotiating-documents-article-50-negotiations-unitedkingdom>

69. PM-in-waiting Theresa May promises 'a better Britain'. *BBC News*. 2016. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-36768148>.

70. Political declaration setting out the framework for the future relationship between the European Union and the United Kingdom URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/37059/20181121-cover-political-declaration.pdf>

71. Report on the 23 June 2016 referendum on the UK's membership of the European Union / The Electoral Commission. 2016. URL: <https://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum>

72. Sinn Féin calls for vote on Irish reunification if UK backs Brexit / The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2016/mar/11/sinn-fein-irish-reunification-vote-brexit-eu-referendum>.

73. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. / Official Journal of the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/>

74. The Economic Consequences of the Brexit Deal, Centre for Economic Performance, The UK in a Changing Europe. URL: <http://ukandeu.ac.uk/wp-content/uploads/2018/11/The-economic-consequences-of-Brexit.pdf>

75. The Future Relationship between the United Kingdom and the European Union, July 2018. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/>

government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/725288/The_future_relationship_between_the_United_Kingdom_and_the_European_Union.pdf

76.The government's negotiating objectives for exiting the EU: PM speech.
URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech>

77.The United Kingdom's exit from and new partnership with the European Union. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/589191/The_United_Kingdoms_exit_from_and_partnership_with_the_EU_Web.pdf

78.The World Bank Group URL: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

79.Ukraine programme, Conflict, Stability and Security Fund: programme summaries for Eastern Europe, Central Asia and Western Balkans 2018 to 2019. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/conflict-stability-and-security-fund-programme-summaries-for-eastern-europe-central-asia-and-western-balkans-2018-to-2019>

80.Unctadstat URL: <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.asp>

81.Understanding the economic impact of Brexit, Institute for Government. URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/2018%20IfG%20%20Brexit%20impact%20%5Bfinal%20for%20web%5D.pdf>

82.United Kingdom. *The World Bank Data*. URL: <http://data.worldbank.org/country/unitedkingdom>.

83.Viel Spaß, Theresa May! URL: <http://www.zeit.de/wirtschaft/2017-03/brexit-grossbritannien-eu>

84.Webb D., Keep M. In brief: UK-EU economic relations. *The House of Commons Library*. 2016 URL: <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN06091/SN06091.pdf>.

85.What if...? The Consequences, challenges & opportunities facing Britain outside EU / S. Booth, C. Howarth, M. Persson and oth. *Open Europe*. 2015. URL:

<http://openeurope.org.uk/intelligence/britain-andthe-eu/what-if-there-were-a-brexite/>.

86. Was der Brexit Deutschland kosten könnte Süddeutsche Zeitung URL:
<http://www.sueddeutsche.de/politik/eu-was-derbrexit-deutschland-kosten-koennte-1.374357110>. November 2017.